

Steen
Gooien
en
Sic

Sic Semper

de geschiedenis van een Utrechtse sociëteit

Trans 19

Colofon

Onderzoek en tekst: Ben van Spanje.
De tekeningen op pagina 5, 7 en 8: Dirk van Sichem.
De foto's op pagina 3, 10, 35, 40 en 41: Simon den Daas
Overige illustraties: Het Utrechts Archief.
Uitgavebegeleiding en opmaak: Simon den Daas.
Druk: Graficiënt Printmedia, Almere
ISSN: 1383-0279

SteenGoed verschijnt drie maal per jaar en is een uitgave van de

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS

Lange Nieuwstraat 53, 3512 PD Utrecht
telefoon: 030 - 2311761; fax: 030 - 2332401
e-mail: info@umf.nu
site: www.umf.nu
bank: 53.75.88.159

Het Utrechts Monumentenfonds beheert en restaureert monumentale woonhuizen in Utrecht. Voor minimaal € 17,- per jaar of € 300,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

SIC SEMPER

Opkomst, bloei en neergang van een voorname Utrechtse sociëteit

Inleiding

We hebben in de voorbije jaren in SteenGoed al wandelend een bezoek gebracht aan Nieuwe Gracht nummer 191, de voormalige RK St. Willibrordusschool en aan nummer 11², waar Jacob Vervoorn, secretaris van het kapittel van Oudmunster, woonde. We liepen toen van de Trans via de Runnebaan richting Hamburgerstraat. Het westelijk deel van de Nieuwe Gracht tussen de Trans en de Hamburgerstraat heette tot 1890 Runnebaan. We passeerden daarbij een bijzonder pand op de hoek van de Trans. Deze keer willen we er niet langs lopen maar daarbij stil blijven staan. Het is het gebouw van de voormalige sociëteit Sic Semper: Het is gebouwd in 1890/91 en ontworpen door P.J. Houtzagers. Deze sociëteit bestond van 1775 tot 1914 en was in zijn bloeitijd een belangrijk element in het sociale leven van de bovenlaag van de Utrechtse stedelijke en provinciale bevolking.

Over de geschiedenis van deze meer dan 100 jaar oude en in zijn tijd aanzienlijke sociëteit is zeer weinig gepubliceerd. De oudste beschrijving is onderdeel van een feuilleton over de Utrechtse sociëteiten in het Utrechts Stedelijk en Provinciaal dagblad van 1884 van de hand van jonkheer J.L.B. de Muralt, toen secretaris van de sociëteit. Twee latere, kleine, publicaties grijpen voor de geschiedenis terug op deze feuilleton. Een daarvan is een ongepubliceerde kandidaatsscriptie uit 1983 van Hettie Krol. Zij zegt dat in de notulen weinig meer is te vinden dan besluiten over de dranken. Maar daar is gelukkig toch veel meer te vinden dan alleen dat! In 2005 publiceert G. Wiechers *De geschiedenis van Sic Semper*, een dun, prachtig geïllustreerd boekje, waarin de beschrijving van de geschiedenis grotendeels weer teruggrijpt op het verhaal van De Muralt en de scriptie van Hettie Krol. Ook W.A.G. Perk wijdt in *De geschiedenis van de Maliebaan* enige bladzijden aan de sociëteit.

Sic Semper werd in haar tijd beschouwd als de deftigste sociëteit. Uit het onderzoek van Hetty Kroll blijkt dat in 1793 de sociëteit 219 gewone leden had. Daarvan kwamen 111 voor in het *Nederlands Patriciaat* of het *Nederlands Adelboek*, waaronder relatief veel officieren. 161 leden werden aangeslagen voor de 100e penning, wat aangeeft dat zij vermogend waren. Uit het archief blijkt dat behalve leden van de Utrechtse adel, ook hoge ambtenaren, hoogleraren, welgestelde ondernemers en handelaren elkaar hier overdag en 's avonds ontmoetten.³ Deze sociëteit was geen politiek of literair gezelschap, maar eerder een plaats waar leden van de hogere standen en de beter gesitueerden elkaar ontmoetten, een kaartje legden, biljartten en de kranten lazen. Behalve de ledenvergaderingen, die twee keer per jaar werden gehouden, waren er geen officiële bijeenkomsten.

In het begin van de 20e eeuw nam het ledental sterk af evenals het avondbezoek, waardoor de inkomsten ook sterk verminderden terwijl de personeelslasten en de lasten van een zware hypothecaire lening, ten behoeve van de bouw van het huidige pand in 1890/91, gelijk bleven. Na een langzame, jaren durende neergang viel in september 1913 het doek en werd de sociëteit op 1 januari 1914 geliquideerd. Het gebouw werd daarna gekocht door de gemeente Utrecht en verhuurd aan de Centrale Raad van Beroep, de Voogdijraad en de Raad van Beroep van de directe belastingen. Bouwbedrijf Jurriëns kocht het pand in 1989 en maakte er een jaar later 12 appartementen in, ontworpen door architect A. Oosting.

In deze aflevering van SteenGoed vertel ik het resultaat van mijn onderzoek naar de geschiedenis van de sociëteit. Ik heb daarbij gebruikt gemaakt van de notulen van de vergaderingen van de commissarissen en van de leden. De achterliggende vraag was: hoe en waarom is deze voorname sociëteit aan haar einde gekomen. Maar eerst worden de huizen die vroeger op die plaats hebben gestaan en de behuizingen van de sociëteit beschreven.

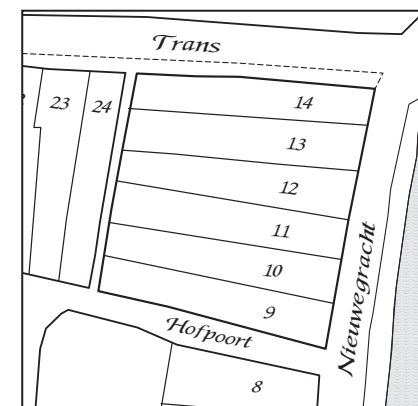
De bebouwing op de hoek van de Runnebaan en de Trans

De bebouwing en het gebruik van de huizen aan de westzijde van de Nieuwe Gracht kent een aantal fasen:

- 1) 1618/1620 tot 1776: op de hoek van de Runnebaan en de Trans en daarnaast staan aan de Runnebaan drie woonhuizen. Alle huizen zijn eigendom van particulieren,
- 2) 1776 tot 1817: in 1776 koopt Sic Semper het hoekhuis aan de Runnebaan/Trans en vestigt daar haar sociëteit,
- 3) 1817 tot 1837: in 1817 koopt Sic Semper ook het buurhuis aan de Runnebaan. Het nieuw gekochte huis wordt intern verbouwd en bij de sociëteit in het hoekhuis getrokken,
- 4) 1837 tot 1890: In 1837 worden het hoekhuis en het daarbij getrokken buurhuis gesloopt. Op die plaats wordt een nieuw sociëteitsgebouw gebouwd. De ingang daarvan is aan de Trans,
- 5) 1890 tot heden: in 1890 koopt Sic Semper het volgende huis aan de Runnebaan. Het sociëteitsgebouw en het gekochte huis worden grotendeels gesloopt. Op deze plek wordt het huidige gebouw neergezet.

Uitgifte van de percelen aan Runnebaan en Trans⁴

Het gebouw van de voormalige sociëteit Sic Semper staat op de hoek van het terrein dat tot 1580 bij de St. Paulus abdij hoorde. Het terrein van deze, in het midden van de 11e eeuw vanuit Amersfoort naar Utrecht verplaatste, abdij lag tussen de Korte Nieuwstraat, de Hamburgerstraat, de Runnebaan en de Trans. Na de hervorming in 1580 werden de immuniteiten opgeheven en werden de eigendommen door de overheid geconfisqueerd. Dit gaf de mogelijkheid om nieuwe straten aan te leggen, bouwpercelen uit te zetten en te verkopen. Zo werden op het terrein van de voormalige abdij langs de westzijde van de toenmalige Runnebaan, het gedeelte van de Nieuwe Gracht tussen de Hamburgerstraat en de Trans, 14 percelen en aan de zuidzijde van de Trans 10 percelen uitgezet. Deze percelen werden op 3 december 1617 openbaar verkocht met de verplichting om er binnen twee jaar een huis op te bouwen. Op deze erven werden tussen 1618 en 1620 huizen gebouwd.

situatie 1617: de parcelering van het terrein van de Paulusabdij bij de openbare verkoop.

Kaatsbaan

Vroedschapsresolutie
16 november 1618

Op de requeste van Adriaen Henricxs van Beekbergen als ook gekocht hebbende een erf in de Oudemunster Trans verzoekte dezelve sijne huysinge te mogen stellen een caetsbaen mits demoleerende zijn oude baen staende in de A.B.C. straat en dezelve tot cameren te maken.

Mits suppliant afbreke de caetsbaen in de A.B.C. straat ende de nieuwe achter zijn huis in de Trans te stellen, dat sijne nageburen daer door van geen schade en lijden. Soo accordeert de Vroedschap hem de erectie ende het stellen van deselve nieuwe caetsbaen in de Trans. Actus den 16e november 1618. Ondertekend: J. de Leerdam

(Bron: Vroedschapsresoluties stad Utrecht(1577 – 1795), Toegang 702-1, 16-11-1618)

Adraen Henrichse van Beekbergen had op de openbare verkoping perceel 22, waarop nu Trans 17, staat gekocht. Hij bouwde achter zijn huis een kaatsbaan. Nog niet bekend is waar deze precies heeft gestaan. Wellicht heeft hij ook nog een terrein achter zijn huis gekocht en daarop de kaatsbaan gebouwd. Tussen het toenmalige hoekpand Nieuwe Gracht/Trans, nu onderdeel van het voormalige complex van Sic Semper, en het eerste huis in de Trans was een smalle steeg. Deze kwam uit in de huidige Hofpoort. Wellicht kon via deze gang de kaatsbaan worden bereikt. Aan het eind van de 19e eeuw werd deze steeg niet meer gebruikt en stond hij vol met rommel. Sic Semper bleef er op toezien dat zij haar recht van overpad hield. Bij de aanleg van de waterleiding in 1885 waren er problemen en moest het recht van overpad weer worden bevestigd. Buurman Dawson, toen eigenaar van het huis in de Trans, maakte in ieder geval geen bezwaren.

Tussen het hoekhuis en het eerstvolgende huis in de Trans was een doorgang naar het terrein achter de Hofpoort en het terrein achter de huizen aan de Trans. De aanliggende huizen hadden recht van overpad.

Het huidige gebouw Sic Semper staat op de in de akte van toewijzing vermelde percelen nummer 12, 13 en 14. Van 1890 tot 1914 was ook het huis op perceel nummer 11, nu Nieuwe Gracht I, eigendom van de sociëteit. (zie de plattegrond met genummerde percelen⁵) In de akte van toedeling van december 1617 lezen we het volgende:

het erf genummerd no 12, breed en lang als voorschreven (bij nummer 11: voor breed 25 en achter 21 voet, lang 137 voet). Is gecoft (gekocht) bij Johan van Wurtz om 510 gulden

het erf genummerd no 13, sijnde voor breed 25 en achter 21 voet, langh 137 voet. Is gecoft bij Oth. Meertens om 710 gulden

het erf genummerd no 14 liggende suytwaerts naast de oude Munstertrans, breed en langh als boven geschreven en die dit koopt sal mede genieten soo het muurwerck van de poort van de Trans als de muyre van selve Trans staende so verre als sijn erf strekt. Is gecoft bij Jansz van Eykelsbeeck om 910 gulden.

De kopers van percelen aan de Trans moesten hun erf 1,5 roede, ongeveer 5,5 meter, vanaf de Trans vrijlaten. Dit stuk grond werd gebruikt om de Trans te verbreden. De koopsom werd in drie delen betaald. Het eerste derde deel met Pasen 1618 (15 april), het tweede deel met St. Victor (10 oktober) daarop volgend en het derde deel met Pasen 1619 (31 maart). Pasen en St. Viktor waren in die tijd de gebruikelijke betaaldagen. De overdracht van de percelen vond plaats bij de tweede betaling. De kopers waren verplicht binnen twee jaar op het perceel een huis te bouwen van tenminste 28 voeten⁶ (7,92 m) 'onder het dak', dat wil zeggen: de hoogte van de dakgoot. De huizen hadden trapgevels, zoals dat in die tijd gewoonte was. Veel gevels zijn later gewijzigd in gestucte lijstgevels.

Het oorspronkelijke eerste huis, wijkhuisnummer F 255

Dit huis stond op de hoek van de Nieuwe Gracht en de Trans, en was georiënteerd op de Runnebaan. In 1776 kocht Otto Adolph baron van Wijhe, commissaris van Sic Sem-

per, als gemachtigde daarvan, het pand van Jacomina Arnolda Steenwinkel, weduwe van Jacobus Cornelus Steenwinkel en haar schoonzoon Frederik Drieling.

Het oorspronkelijke tweede huis, wijkhuisnummer F 254
In 1817 koopt Sic Semper het oorspronkelijk tweede huis en trekt het bij de sociëteit. De aankoop en de verbouwing werden begroot op f 6.000,-. Het huis werd gekocht voor f 9.800,- en overgedragen op 1 mei van dat jaar. De verbouwing kostte f 4.500,- en werd gedaan door de stadsfabriek van J. van Embden.

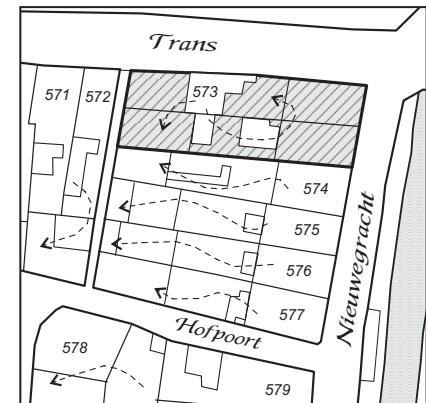
De voorkamers van de twee huizen werden samengetrokken tot een ruimte van 50 voet (14,30 m) breed en 43 voet (12,16 m) diep. 'Het tweede vertrek', waarschijnlijk de achterkamer van het nieuwe huis, werd ingericht tot biljartkamer en een spreekkamer, die tot nu toe in de sociëteit ontbrak. Op de bovenverdieping werd een kamer gemaakt met een lengte van 26 voet (7,35 m) voor het verzorgen van maaltijden. Dit kon tot nu toe niet en dit werd als een gebrek gezien. De overige ruimten werden verhuurd, deze konden worden bereikt via het steegje in de Trans. Aan het huis moesten veel reparaties worden uitgevoerd. De achtergevel werd opnieuw gepleisterd en voorzien van een zwarte plint en het houtwerk werd vernieuwd. In 1837 werd het huis, samen met het oorspronkelijke eerste huis op de hoek, gesloopt ten behoeve van het eerste sociëteitsgebouw.

Het oorspronkelijke derde huis, wijkhuisnummer F 253
Juli 1824 wijzigt eigenaar d'Ivoy zijn gevel waarbij de kroonlijst iets zal uitsteken over de gevel van het tweede huis.

De commissarissen van Sic Semper geven hem de gevraagde toestemming. De topgevel werd in 1912 afgebroken en gedeeltelijk weer opgemetseld. Een gedeelte van de achtertuin is, waarschijnlijk in 1879, gekocht door de eigenaar van het oorspronkelijke vierde huis. In 1890 werd het derde huis, samen met het eerste sociëteitsgebouw, gesloopt ten behoeve

situatie 1776: aankoop eerste huis

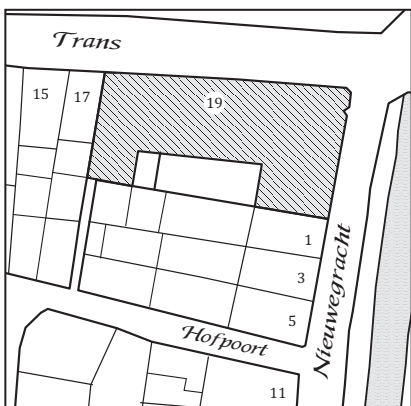
situatie 1817: aankoop tweede huis

situatie 1836: de twee huizen worden voor een groot deel afgebroken en er wordt een nieuw sociëteitsgebouw opgetrokken.

situatie 1890: aankoop van het derde huis in 1879 en van het vierde huis in 1890.

situatie 1890: sloop van de oude sociëteit en het "derde" huis, bouw nieuw sociëteitsgebouw.

van het tweede sociëteitsgebouw met de oriëntatie op de Trans.

Het oorspronkelijke vierde huis, wijkhuisnummer F 252 nu Nieuwe Gracht 1

Dit huis is door de sociëteit in 1890 gekocht, om daarmee ook het achterste deel van de tuin van het oorspronkelijke derde huis in bezit te krijgen. Dit achterste deel was in de jaren ervoor gekocht door de toenmalige eigenaar van het oorspronkelijke vierde huis, de weduwe Anna Maria de Beaufort geboren Carp.

Plannen voor andere huisvesting

De sociëteit is altijd gevestigd geweest op de hoek van de Runnebaan en de Trans. Wel is in de loop der jaren een aantal keren omgekeken naar andere huisvesting, maar dat is altijd bij plannen, soms zelfs verregaande, gebleven. De leden vonden dan de lokalen te klein of niet naar hun zin. Zo stelde een aantal leden in 1811 voor om een huis op de hoek van de Keistraat en de Jansdam te kopen en de sociëteit daarnaar over te brengen. Vanaf 1795 was dat het onderkomen van de sociëteit De Vriendschap. Deze had veel leden verloren die de stad hadden verlaten na de abdicatie van Lodewijk Napoleon. Vele jaren later, in 1878, wordt gekeken naar het pand bewoond door Jhr. Ridder C.J.A. Spielman, luitenant-kolonel der veldartillerie, nu Kromme Nieuwegracht 23. Maar dat wordt niet geschikt

bevonden. In hetzelfde jaar laat het bestuur laat zijn oog vallen op een schilderswerkplaats met bovenwoning van Herman Heykamp aan het Lucas Bolwerk, in feite een koets-huis van stalhouder Carolus Josephus Burgers, waar Herman Heykamp een schildersbedrijf in had. Ook de achterliggende grond zou kunnen worden gekocht zodat het terrein een achteruitgang naar de Lange Jufferstraat zou kunnen krijgen. De verregaande plannen gingen ook niet door. Op de toen beoogde plaats staan nu de panden Lucas Bolwerk 7 en 8. We komen hier nog op terug. In 1883 komt het pand van Van Lynden van Lunenburg aan de Kromme Nieuwegracht in veiling, maar ook dit werd niet geschikt geacht.⁷ Ook in 1888 voldoen de ruimten van de sociëteit niet aan de wensen. Het

huis van mevrouw de weduwe Kneppelhout van Sterkenburg-Drabbe, Drift 9, staat dan te koop maar ook dat werd niet geschikt bevonden.⁸ Zo is de sociëteit altijd op de hoek van de Trans en de Runnebaan gebleven.

Het huidige gebouw

Het huidige gebouw is ontworpen door P.J. Houtzagers. Hij won onder het motto 'Haastwerk' de door de sociëteit uitgeschreven prijsvraag. Het gebouw is typerend voor Houtzagers' bouwstijl. Hij had een grote voorkeur voor baksteen in combinatie met diverse andere materialen zoals natuursteen, hout en smeedijzer en voor decoratieve elementen als tegeltableaus, houtsnijwerk en schilderijen. Hij combineerde de op dat moment gangbare neo-stijlen.

Als we voor het gebouw staan, zien we een prachtig gedecoreerd pand, met een gevel met geglaazuurde baksteen, geglaazuurde baksteen randen en tegeltableaus. Op het hoektoentje staan 3 tegeltableaus met elk een datum. 1775 staat voor de vestiging van de sociëteit in het oorspronkelijke hoekpand, 1837 voor het eerste nieuw gebouwde sociëteitsgebouw op deze plaats en 1890 voor het tweede sociëteitsgebouw. Alle tableaus zijn ontworpen door Houtzagers en door J.W.N. Merckelbach en geschilderd met de hulp van de dames Van der Weyden, De Kievit en Elzendoorn, allen leerling van de School voor Kunstnijverheid, waarvan Houtzagers directeur was. J.P. Lamie, ook leerling van deze school, hakte de gevelsteen en het beeldhouwwerk van de zandstenen schoorsteenmantels van de conversatiezaal.⁹ De gevel is zeer rijk gedecoreerd met lijsten, nissen, penanten, een balkon, en een erker. Op de hoek van de Trans en de Nieuwe Gracht staat een achtzijdige toren met een torenspits.¹⁰ A.F.E. Kipp geeft in de Archeologische Kroniek van Utrecht in 1982 de volgende beschrijving: *Bijzonder zijn ook de dakrandbekroningen. Veel van dat soort bekroningen uit de tweede helft van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw zijn verdwenen. Hier bestaan ze uit een zogenaamde crête langs de dakrand, een soort bloemfonteinen op de twee toren-*

De hoek van de Keistraat en het Jansdam, waar in 1811 sociëteit De Vriendschap gevestigd was.

spitsen en kleine bekroningen op de dakkapellen. De crête is afgeleid van een middeleeuwse afwerkingsvorm, hier bestaande uit een repeterende reeks gietijzeren panelen met sterk gestileerde bloemmotieven. Bij de hoeken en als overgang naar de schoorstenen sluiten hierop hoog oplopende, smeedijzeren krulmotieven aan. Bij de dakjes van de dakkapellen is de voorste punt afgedekt met een loodslab met een kruisbloemachtige bekroning bestaande uit vier in zink uitgeknipte smalle, zwart geschilderde bladeren, gedrapeerd rond een ijzeren staaf, die geheel in zink is verpakt

en is afgedekt met met een zinken bolknop. De bloemfonteinen op de beide torenspitsen zijn samengesteld uit vier zwart geschilderde, gotische, plastisch gesmede ijzeren bladmotieven rond een bundel gebogen staven, die met hun geel geschilderde houten knoppen meeldraden en stampers symboliseren. De voet is in een ijzeren huis gevat en op de hoekkepers van de spits vast gezet met lange, gerande profielen, die met ijzeren kogels zijn bezet.¹¹

De sociëteit Sic Semper

De oprichting van de sociëteit

In de 18e eeuw ontmoetten de notabelen van Utrecht elkaar buiten de stad in het Maliehuis op de hoek van de Maliebaan. In 1775 ontstond er onenigheid tussen de heren, waarop een aantal elkaar daarna ontmoetten bij kastelein Willem Barkmeijer, op de oosthoek van de Pieterstraat en het Pieterskerkhof. Niet bekend is wat er aan de hand was. De bijeenkomsten werden geformaliseerd door het oprichten van een sociëteit op 25 oktober 1775. De bijeenkomsten werden later verplaatst naar het logement *Plaets Royale*¹² in de Minrebroederstraat.

De sociëteit had kennelijk veel belangstelling waardoor er meer ruimte nodig was, wellicht had de heren ook behoefte aan een besloten plaats voor hun ontmoetingen, want in mei 1776 wordt een huis op de hoek van de huidige Nieuwe Gracht en de Trans gekocht en ingericht om als sociëteit te dienen.¹³ Willem Barkmeijer wordt ook kastelein in de nieuwe sociëteit. In hetzelfde jaar worden statuten gemaakt en door alle leden ondertekend. De contributie bedroeg 2 dukaten per jaar plus 1 gulden per jaar voor de kastelein. De sociëteit kende gewone leden, die in de stad Utrecht of in haar vrijheid woonden, en buitengewone leden, die daar buiten woonden. In het garnizoen gelegerde officieren konden, na voordracht door een lid en ballotage, de sociëteit bezoeken, maar konden geen lid worden. Sociëteiten waren in die tijd de plaats om mensen te ontmoeten en om de tijd door te brengen.¹⁴ We noemen dat nu 'netwerken'.

Oranje sociëteit

De sociëteit Sic Semper werd de *Oranje-Sociëteit* genoemd, omdat zij na de sluiting van de in 1786 opgerichte Oranje-Sociëteit de enige sociëteit was waarin de aanhangers van het toenmalige stadhoudelijk bewind, tegenstanders van de patriotten, werden opgenomen. De patriotten klaagden hierover, ook omdat er om grote bedragen werd gespeeld. Zij verlieten demonstratief de sociëteit toen in eind 1787 de koning van Pruisen stadhouder Willem V te hulp kwam en daarna ook Pruisische officieren werden toegelaten. Toen in 1795 de Fransen ons land bezetten, konden ook Franse officieren lid worden van de sociëteit. Enkelen waren boven de

Het exterieur van het oude gebouw, getekend door Grolman die het vlak voor de sloop in 1890 nog de Oranje-sociëteit noemt.

sociëteit ingekwartierd. In 1811 en in 1812 krijgt de kastelein van het bestuur een vergoeding voor de veelvuldige inkwartieringen. Ook personen die behoorden tot de hofhouding van Lodewijk Napoleon, die in 1807 enkele maanden in Utrecht was gevestigd, konden lid worden.

Het bestuur

De sociëteit had een bestuur bestaande uit zes commissarissen, waarvan elk jaar de helft

nieuw werd gekozen. De thesaurier en de secretaris waren vrijgesteld van de betaling van de contributie. In 1852 gaf dat aanleiding tot onaangename opmerkingen, waarop deze vrijstelling werd ingetrokken. Vanaf 1892 was er ook een commissaris uit de militairen. De leden werden in een door loting bepaalde volgorde gevraagd voor het commissariaat. Op weigering stond een boete van 1 dukaat. Alleen leden die ouder waren dan 65 jaar en officieren konden zich verschonen. Er werden normaliter twee ledenvergaderingen per jaar gehouden. In de voorjaarsvergadering werd de rekening en verantwoording van het financieel beheer gepresenteerd. Een commissie van 4 gewone leden, die toezicht hield op de financiën deed dan verslag aan de leden. In de najaarsvergadering werden de commissarissen gekozen. Zij bepaalden onderling de functies van voorzitter, secretaris en thesaurier, hier thesaurier genoemd. Bij grote reparaties, verbouw of nieuwbouw en bij belangrijke voorstellen, bijvoorbeeld voor de aankoop van een huis, werd een commissie van 4 leden benoemd die advies uitbracht aan het bestuur. Het bestuur had een aantal vaste commissies: voor het biljart, voor het meubilair, voor de boekerij, voor het huren van de bedienden en voor de dranken. Later, toen er ook kon worden gegeten, was er ook een commissie voor 'de consumable'.

De leden

Oorspronkelijk moesten de leden minstens 22 jaar oud zijn en afgestudeerd. Later konden jongelui aspirant lid worden als zij 20 jaar oud waren en hun kandidaatsexamen hadden gehaald, waarbij de vader of de voogd lid van de sociëteit

moest zijn. De commissarissen kondigden ballotages en vergaderingen aan door middel van een 'advertentie', die werd opgehangen in de sociëteit, waarna een of twee weken later het voorstel werd besproken en een stemming werd gehouden. Over de toelating werd gestemd door middel van groene balletjes (ballotage) waarbij minstens 12 leden aanwezig moesten zijn en waarvan 2/3 vóór het voorstel moest zijn. Nieuwe leden betaalden een intreegeld en bij opzegging moest een uitreegeld worden betaald..

Nieuw voorgedragen leden werden meestal probleemloos, wel na een ballotage, toegelaten. Maar een opmerkelijk feit doet zich begin 1812 voor bij de ballotage van P.W. Bosch van Drakestein, president van de raad van arrondissementen en 'adjoint maire' van de stad Utrecht. Bij de ballotage stemmen 21 leden tegen en 19 voor, zodat hij niet wordt toegelaten. Bosch neemt hiermee geen genoegen en schrijft op 4 maart van het volgend jaar in het Frans een brief aan de heren commissarissen met het verzoek opnieuw te worden voorgedragen. Het reglement laat echter niet toe dat iemand binnen een jaar opnieuw wordt voorgedragen. En zo wordt besloten dat de commissarissen Belaerts van Blokland en Rendorp naar Bosch van Drakestein gaan om hem 'op vriendelijke en bescheiden wijze' mee te delen dat de uitslag van de ballotage de commissarissen 'niet aangenaam' is geweest en hem te vragen van zijn verzoek af te zien. De twee heren rapporteren terug dat het gesprek een 'lange conferentie' is geweest en dat Bosch van Drakestein spoedig een schriftelijk antwoord wil hebben 'tot voldoening of afslag van zijn verzoek', temeer daar hij daartoe 'bevel van elders' heeft. Onduidelijk is wat hij met dat laatste bedoelde, wellicht als een dreigement. De commissarissen besluiten om de leden te verzoeken om in dit geval van het bewuste artikel in het reglement af te wijken. De leden gaan akkoord en zo gaan beide heren nogmaals op bezoek bij Bosch van Drakestein om hem mee te delen, dat hij als lid is geaccepteerd. Deze kwestie was kennelijk aanleiding tot nogal wat discussie in de sociëteit want een groot aantal van de leden stelden voor om: 'een einde te maken aan de onaangenaamheden die voortvloeien uit het niet toelaten van Bosch van Drakestein en dat voorkomen moet worden dat voorgedragen leden niet om het persoonlijke maar om hun functie niet worden toegelaten'. Zij stelden voor om de onderprefect van het arrondissement, de maire en de adjoint-maire van

de stad en de commissaris van politie zonder ballotage toe te laten. Dit voorstel werd door de commissarissen aan de leden voorgelegd en aangenomen. Hiermee was Bosch van Drakestein automatisch toegelaten. Het bezwaar tegen hem was waarschijnlijk juist *niet* zijn functie maar zijn persoon! Dat Bosch van Drakestein niet bijna automatisch werd toegelaten had hij te danken aan het feit dat hij katholiek was en zeer Frans gezind. Hij *'collaboreerde'* met de Fransen en kreeg daardoor diverse openbare functies. Bosch was de zoon van een succesvolle, rijke brandewijnstoker en wist de zakelijke activiteiten van zijn familie en zijn openbare functie niet altijd te scheiden. Naast zijn openbare functies had hij een advocatenkantoor en was hij actief in de bedrijven van zijn familie. Wellicht het belangrijkste bezwaar wat men tegen hem had, was dat men hem een parvenu vond die boven zijn stand leefde. Bosch kocht een pand op het Janskerkhof dat hij fraai inrichtte. Maar hij kocht ook kastelen en ambtsheerlijkheden van verarmde patriciërs en edelen. Zo kocht hij in de Lage Vuursche het kasteeltje Drakestein waarvan hij de naam aan de zijne toevoegde.

Na de terugtocht van de Fransen werd hij gevangen genomen, maar door Willem I gerehabiliteerd en benoemd tot lid van de Provinciale Staten van Utrecht. Twee maal heeft hij een request bij de koning ingediend om in de adelstand te mogen worden verheven en wel in september 1816 en in september 1822. Hij werd op 10 december 1829 in de (lage) adelstand verheven.¹⁵ Hij stierf in 1834 en liet 1,5 miljoen gulden en 9 kinderen na.¹⁶

Het was wel eens druk en lawaaierig in de sociëteit en als er dan door medebezoekers werd gevraagd om wat rust, gaf dat wel eens aanleiding tot *'onaangenaamheden'*. In 1822 werden daarom enige bepalingen dienaangaande aan het reglement toegevoegd.

Eind 1823 was er weer de nodige commotie in de sociëteit. Er waren veelvuldige en gegronde klachten over het gedrag van A.B. Senn van Bazel en er vonden *'onaangenaamheden'* plaats. Hij werd daarom op 18 december voorlopig geroyeerd, maar hij nam daarmee geen genoegen. Op 28 december bezoekt hij toch de sociëteit waar hij zich op *'onbescheiden en brutale wijze'* gedroeg, waarop het personeel hem buiten de deur zette.

Zijn gedrag moet wel buitensporig zijn geweest, want de

commissarissen meldden het voorval aan de directeur van de politie. Opvallend is dat in de periode 1795 – 1813, de Franse tijd, niets in de notulen is vermeld over dit soort discussies.

Ook de opstand in België, in 1830, veroorzaakte de nodige beroering. Zo lezen we: *'Commissarissen dezer sociëteit, op verzoek van een aantal leden, in overweging genomen hebbende, dat de ongelukkige gebeurtenissen in dit Rijk en de warme belangstelling in het heil van het oude Nederland bij de verschillende meningen over de middelen die tot wering van het eene en bevordering van het andere werd aangewend, alligt aanleiding zouden kunnen geven tot levendige gesprekken en hevige twistredenen, waardoor de nodige kalme in de sociëteitskamer zou kunnen worden gestoord.'* Zij stellen daarom voor commissarissen of drie leden gezamenlijk de bevoegdheid te geven tot het tot kalme manen of tot het verzoeken de gesprekken elders voort te zetten. Dit voorstel wordt afgewezen. Kennelijk viel de hitte van de discussies mee, want op dit voorstel werd niet meer terug gekomen.

Mr. B.G.A. van Pabst maakt het in juni 1853 zo bont dat 18 leden een schriftelijk verzoek indienen om hem de toegang te ontzeggen, in verband met *'een met alle welvoegelijkheid strijdig gedrag, hetwelk nadelige gevolgen voor het bestaan der sociëteit zoude kunnen hebben'*. Wat was er gebeurd? Van Pabst zat aan de leestafel toen mr. A.G.B. baron Taets van Amerongen naast hem kwam staan. Na enige wisseling van woorden tussen de beide heren gaf Van Pabst Taets van Amerongen een klap in het gezicht, waarop deze terug sloeg. De beide heren werden, na over en weer wat geduw en getrek en elkaar *'woorden'* te hebben toegevoegd, uit elkaar gehaald. De commissarissen schrijven daarop Van Pabst een brief met het verzoek om zich *'van het bezoeken van de sociëteit voortdurend te willen onthouden'*. Dat heeft hij kennelijk gedaan, want we lezen niets meer hierover.

Er werden ook kandidaat-leden niet toegelaten. Zo werd in 1834 P.H.B. baron van Goltstein, een gewezen lid van de sociëteit, niet opnieuw aangenomen.¹⁷

In de notulen lezen we nog de volgende anekdotische wetenswaardigheden. In 1830 huurt het bestuur tijdens de kermisweek in juli een huis op het Vredenburg, destijds bewoond door kastelein Mouthaan, voor *f* 10,- per dag *'om de sociëteit*

Prijzlijst (1815)

een fles wijn	eene gulden
een glas wijn	3 stuivers
een glas Malaga	5,5 stuivers
een glas witte wijn	
met China of Stoughton	3 stuivers
een glas liqueur	3 stuivers
een glas genever met China	3 stuivers
een glas klare genever met bitter of Stoughton	2 stuivers
een glas punch	
of limonade	5,5 stuivers
een glas orgeat	4 stuivers
een kop chocolaat	5,5 stuivers
een kop koffie	3 stuivers
een kom thee	3 stuivers
een portie thee	5,5 stuivers
een kom bouillon	5,5 stuivers
een dito met een ei	6 stuivers
Jas of Piquetspel	
met 2 heren, ieder	5,5 stuivers
Jas of Piquetspel met 3 of 4 heren, samen	12 stuivers
biljart Blanche	2 stuivers
biljart carambole	2 stuivers
biljart Hollandse carambole	3 stuivers
biljart Caroline	3 stuivers
Hollandse of Franse biljart à la guerre met alle ballen,	
1 stuiver per bal	
Frans biljart à la guerre met 2 ballen,	
1 stuiver per persoon	

In 1881 werd in verband met de nieuwe drankwet het verbruik van sterke drank op 3500 liter per jaar geschat.

Opgave van de kastelein van de hoeveelheid gebruikte spiritualiën vanaf de opening 22 juni 1891 tot het eind van 1891.

genever	685 liter
oude jenever	50 liter
rode jenever (bessenjenever?)	40 liter
oranje bitter	108 liter
brandewijn	15½ liter
cognac	170 liter
rum	7 liter

daar te houden en de dames gelegenheid te geven mee te komen'. De sociëteit kon in die tijd worden schoongemaakt. De eigen kastelein mocht het huis aan het Vredenburg huren en 'zijn voordeel daaraan hebben'.

In 1877/1878 heerste er een besmettelijke ziekte, wellicht difterie.¹⁸ De leden waar thuis een besmettelijke ziekte heerste worden schriftelijk verzocht de sociëteit niet te bezoeken. Aan De Muralt en Van Breugel de Aulmade wordt deze brief direct bezorgd. Kennelijk heerste daar de ziekte.

In maart 1881 spande een gezelschap jonge leden een paard van een voor de sociëteit wachtend rijtuig uit en voerde het in de grote zaal. Dit leidde tot grote verontwaardiging bij de andere leden. In 1886 waren er klachten over jeugdige officieren die bij herhaling 's avonds luidruchtig waren. En dat paste toch niet bij de status van de sociëteit. Een gesprek met hun superieuren maakte hier een eind aan.

Spelen om geld

Het lid Casius vraagt in 1839 of er onder bepaalde voorwaarden in de biljartkamer casino mag worden gespeeld. Dit wordt afgewezen omdat er niet aan derden lokalen worden verhuurd en omdat het spelen van casino in strijd is met de wet. Volgens het contract van de kastelein moest hij er op toe zien dat er in de sociëteit niet om grof geld werd gespeeld. Omdat hij met deze afwijzing inkomsten misloopt, werd hem een tegemoetkoming gegeven. In 1869 blijkt dat er toch om aanzienlijke bedragen wordt gespeeld waarbij leden soms van de kastelein geld lenen, wat hij eigenlijk niet graag doet. De voorzitter heeft dit daarop verboden. Ook in andere sociëteiten werd toen om geld gespeeld, zo deelt het lid Schuyt eind 1881 mee, dat in de Witte of literaire sociëteit in Den Haag maatregelen zijn genomen tegen het spelen van het hazardspel. Ook in 1906 verbieden de commissarissen bepaalde kansspelen.

De kastelein

De kastelein woonde met zijn gezin boven de sociëteit. Hij ontving in 1775 f 200,- per half jaar, f 200,- tegemoetkoming in de huur en de vertering van de bedienden, f 1,- per lid en meestal nog f 100,- als extraatje. Ook zijn vrouw, de kasteleinse, werkte mee. Tot zijn taken behoorde het bedienen van de heren, het zorgen voor warmte en licht, het schoonhouden van het huis en het meubilair en het aanvullen van

de voorraden. Aanvankelijk moest hij ook de voorraden, de kaarsen, pijpen, het hardhout, de knecht en dergelijke uit eigen zak betalen. Een lid moest per avond minstens 3 stuivers verteren, deed hij dat niet dan moest hij toch dat bedrag betalen. De leden konden brood, boter en kaas bij de kastelein bestellen. Voor kaartspelen moest 2 of 3 stuiver per speler worden betaald. De kastelein had ook inkomsten uit het biljartspelen: voor het gebruik van het biljart, de keuen en de ballen moest worden betaald. Na 1787 waren de inkomsten uit de consumpties zodanig dat hij het jaarlijks extraatje van f 100,- niet meer kreeg. Maar jaren later waren de inkomsten uit consumpties te laag om zijn kosten te betalen. In 1842 nam de kastelein om die reden ontslag en een jaar later klopte ook zijn opvolger bij de commissarissen aan. Hij vroeg of de kosten voor vuur en licht voor rekening van de sociëteit konden komen, respectievelijk f 877,- en f 749,-, of anders hem een toeslag van f 1200,- te geven. Hij kreeg f 1000,-, maar hij mocht niet rekenen op een verhoging daarvan in de toekomst!

In later jaren krijgt de kastelein steeds meer de rol van uitbater, zeker in tijden dat er bezuinigd moest worden komen steeds meer uitgaven voor zijn rekening, zoals lampen, glazen, schoonmaakkosten en kleine reparaties, en dat naast de verplichting tot het houden van vier knechts (1851), zorgen voor vuur en licht en het inkopen van drank. Ook in de jaren vijftig van de 19e eeuw waren de inkomsten van de kastelein te gering. Levensbehoeften waren duur en de sociëteit werd 's avonds weinig bezocht. In 1853 krijgt hij uitdrukkelijk voor één jaar een extra uitkering van f 200,-, maar het volgend jaar kreeg hij het ook. In 1860, maar wellicht al eerder, verzorgen de kasteleins ook diners en soupers in de leeskamer.

Het lijkt dat de functie van kastelein bij Sic Semper zeer gewild was, bij vacatures meldden zich veel gegadigden, maar het was daar toch niet altijd prettig werken. De leden waren, terecht of onterecht, vaak ontevreden over hen, zodat zij werden ontslagen of zelf vertrokken.

Een opgehangen kastelein

Een keer heeft de sociëteit te maken gehad met een door een kastelein veroorzaakt schandaal. 20 Op 16 juni 1816 ont-

Op de laatste donderdag van oktober was er in Sic Semper een wijnproefdag waarop werd bepaald welke wijn, rode, witte en rosé, voor het volgend jaar zou worden ingekocht. Dit was de officiële huiswijn, waarnaast alleen 'Malaga' mocht worden geschenken. Van 1776 tot 1784 werden gemiddeld 8 okshoofden per jaar, 1728 liter, wijn geconsumeerd. In later jaren liep dat terug naar 3 okshoofden¹⁹, 648 liter, per jaar.

dekt een hovenier het lijk van een jongen onder een heg in de Maliebaan. Dat had daar al een tijd gelegen, want het was al in verregaande staat van ontbinding. Het bleek te gaan om Johan Adam Schoven, een jongen van ongeveer 16 jaar. Onderzoek leidde naar de buitensociëteit van Sic Semper aan de Maliebaan. Daar bleek dat er bloedsporen zaten op de muur van de kelder. Bij verhoor bekende de uit Hessen afkomstige Johann Christoff Klanck, kastelein van Sic Semper, de jongen te hebben vermoord omdat deze hem chanteerde. Klanck stond bekend als homoseksueel. Hij had al een tijdlang een relatie met de jongen. Klanck werd op 30 oktober 1816 wegens moord veroordeeld en op 25 januari 1817 publiekelijk opgehangen. Bij het proces noemde hij de namen van 29 personen met wie hij seksueel contact had gehad, 15 daarvan hadden direct de wijk genomen uit de stad. Ondanks het feit dat homoseksueel gedrag sinds de invoering van de Code Pénal in 1811 niet meer strafbaar was, werden toch de mannen gearresteerd met wie Klanck seksueel contact had gehad, voorzover zij niet waren gevluht. Mr. A.G. Smith, president van de Rechtbank van Eerste Aanleg, veroordeelde hen, al dan niet bij verstek, tot 1 jaar gevangenisstraf wegens het schenden van de openbare eerbaarheid. Daarnaast moesten zij ook een boete betalen. Daar waren ook namen bij van vooraanstaande personen, zoals de vrederechter te Maarssen Hendrick Schwellengrebel en de apotheker Claas Jan Cuperus. Schwellengrebel werd later vrij gesproken²¹. Cuperus heeft in 1816 de stad verlaten en heeft zich daarna eerst in Rotterdam (1823 - 1824) en daarna in Amsterdam (1827 – 1843) gevestigd.²²

Opmerkelijk is dat in de notulen van de vergaderingen van de commissarissen over dit alles nauwelijks iets is te vinden. Het moet toch ter sprake zijn gekomen! Maar er is alleen de reden van het ontslag van Klanck: *‘Gezien de alom bekende redenen en de wijze waarop deze genoodzaakt is dezen sociëteit te verlaten. De menselijkheid vereist deze ongelukkige vrouw (de kasteleins, Anna Margaretha Sophia Eijlers) haar de tijd te gunnen om haar zaken te regelen’*. Zij mocht tot november blijven: *‘mits zij tot die tijd haar werk blijft doen’*.

Bedienden

Over het aantal bedienden is niet veel vastgelegd. Zij waren oorspronkelijk in dienst van de kastelein. In 1829 heeft deze

twee of drie bedienden en de vrouw van de kastelein helpt ook mee. Bij de introductie van een biljart komen er ook biljartjongens. Over het algemeen waren de leden tevreden over de bedienden. Sommigen van hen bleven lang in dienst. In 1891 is de oudste bediende A.A. Laune 25 jaar in dienst, hij krijgt dan een geschenk ter waarde van f 50,-. Toch ging er af en toe wat mis. In 1874 was een der oudste bedienden, die al 18 jaar in dienst was, in verregaande staat van dronkenschap in de sociëteit aangetroffen. Hij bleek vaker teveel sterke drank te hebben gebruikt. Omdat hij stipt was in zijn werk en eerlijk, kwam hij er van af met een week schorsing, uiteraard zonder loon. In 1877 komen de bedienden rechtstreeks in dienst van de sociëteit.

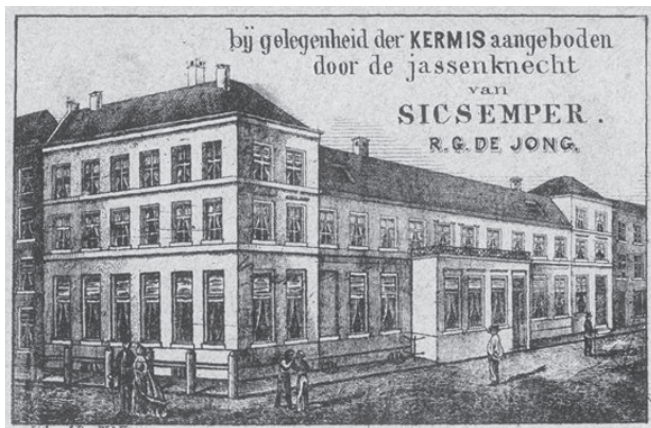
In 1881 verzoeken 21 leden het loon van de bedienden te verhogen. Het waren *‘goede en fatsoenlijke’* bedienden. In de studentensociëteit verdienden ze meer. In een sociëteit *‘van de eerste rang’* moest daarop niet worden bezuinigd. *‘Men vervalt daardoor niet in jongens van mindere afkomst, die geheel onbekend zijn met fatsoenlijke bediening’*. Het bestuur antwoordt dat het moeilijk is goede bedienden te vinden daar de stad een garnizoensplaats is met een groot aantal oppassers die vrij gemakkelijk goede lonen verdienen.

De leden die na 12 's avonds in de sociëteit waren, moesten daar extra voor betalen. Een maal per jaar werd de helft van dit *‘nachtgeld’* onder de bedienden verdeeld. Hierbij speelde huwelijkse staat, anciënniteit, geschiktheid en ijver een rol. Bij de verdeling kregen de bedienden een aansporing om *‘steeds hun best te blijven doen ten einde een uitkering evenredig aan hun ijverige plichts vervulling waardig te maken’*. Ook de fooien die ze kregen met de kermis en Nieuwjaar werden verdeeld.

De sociëteit had een bediendenfonds, dat met een gedeelte van het *‘nachtgeld’*, de verhoging op nachtelijke consumpties werd gevuld. Later doneerde de sociëteit elk jaar een bepaald bedrag. Vanuit dit fonds werd bedienden en hun weduwen ondersteund. Zo werd in 1894 werd de jongste biljartjongen, Christiaan Uylenbroek, om gezondheidsredenen ontslagen. Hij had zeelucht nodig voor zijn gezondheid en ging een maand naar Zandvoort. Het bestuur trachtte hem f 0,90 per dag te laten uitbetalen *‘zoals dit aan gemeente-, arm- en*

diaconiebesturen vergund is. Bedoeld is, door deze besturen te laten betalen. Als dit niet zou lukken zou hij f 1,20 per dag krijgen voor zo lang als zijn geneesheer dit noodzakelijk oordeelde. Slechts één commissaris was hier tegen. Uylenbroek bleek weinig kans op herstel te hebben en mocht op blijvende steun vanuit het bediendenfonds rekenen. Ook de weduwe van de jassenknecht Van der Heiden kreeg, in 1891, een uitkering van f 50,- uit het fonds. Twee jaar later kreeg zij f 50,- voor het plaatsen van twee kinderen in het Ambachtskinderhuis.

In 1913 is de financiële situatie van de sociëteit zeer slecht, de commissarissen vrezen dat de sociëteit zal moeten worden geliquideerd. In het bediendenfonds zit dan f 11.000,-. De toenmalige voorzitter C.W. Van de Kastele stelde toen de leden voor om f 7.000,- aan het fonds te onttrekken en te gebruiken ter financiering van tekorten. Verder stelde hij voor om een stichting *Bediendenfonds der sociëteit Sic Semper te Utrecht* op te richten, zodat het restant van het geld, f 4.000,-, buiten een eventuele liquidatie zou vallen. In afwachting van de officiële stichting daarvan zette hij het geld op zijn eigen rekening. Van de Kastele vroeg de leden om een bijdrage speciaal voor de ouderen onder de bedienden die trouw hebben gediend en die moeilijk een nieuwe betrekking zullen kunnen vinden. De leden doneerden f 2.000,- aan dit fonds. De stichting werd in maart 1913 opgericht waarmee het geld voor de bedienden werd veilig gesteld.

De jassenknecht lijkt een bijzondere positie te hebben gehad. Zijn livrei is anders dan van de andere personeelsleden. Maar ook dit kaartje wijst in die richting.

Livreï

Het personeel droeg een livrei. In 1816 kreeg de tot nu toe gedragen grijze jas een rode kraag en revers, waarbij een rode hoed met een witte band werd gedragen. Gebruikte men hier bewust de kleuren van Utrecht? Behoudens kleine veranderingen is er in pas 1871 weer sprake van een nieuw livrei: een uitgesneden rok met staande kraag van donkergrijze lakense stof, met een vest, een dito pantalon afgezet met een oranje bies.

De jassenknecht lijkt een bijzonder positie te hebben gehad. Bij betreden van de sociëteit was hij natuurlijk de eerste functionaris die bezoekers tegen kwamen. In 1877 krijgt hij als livrei een zwarte, dichtgeknoopte jas met zwart fluwelen kraag met op beide zijden een in oranje gestikt monogram 'SS'. Verder een zwarte pantalon met oranje bies. De overige bedienden kregen een zelfde jas zonder monogram, blinkende knopen en een grijze broek.

Hoge bezoeken en illuminatie

Bij bijzondere gelegenheden werd in de stad de vlag uitgestoken en werd er 'geïllumineerd'. Dat was onder andere het geval bij de komst van Lodewijk Napoleon, in 1810, bij de bevalling van de Franse keizerin, Marie-Louise van Oostenrijk, bij de doop van haar kind in 1811, bij het driedaagse bezoek van Napoleon en zijn echtgenote aan Utrecht in oktober 1811 en bij de bezoeken van koning Willem I. In 1814 lezen we in de notulen dat: 'de aanzienlijke leden waaruit de sociëteit bestaat waaronder dezelve die den eersten posten thans alhier bekleeden en de locale ligging van dit huis in het beste gedeelte der stad...' voldoende reden was om de sociëteit bij deze gelegenheid te versieren. Ook op de verjaardag van de koning en bij grote studentenfeesten werd de sociëteit geïllumineerd. Bijvoorbeeld met een portiek om de deur in de Trans en guirlandes en vier zuilen aan de Nieuwe Gracht. Rond de ramen op de drie verdiepingen, aan de goot en rond het kozijn van de deur in de Trans werden lampions gehangen. Voor de vensters van de kamers aan de kant van de Runnebaan werden twee kandelaars gezet, die 's avonds werden

Erepoort in 1883 opgericht op de Pausdam, op de route van Koning Willem III en Koningin Emma naar het Munsterkerkhof (zuidelijk deel van het Domplein) waar het standbeeld van Jan van Nassau zal worden onthuld. Door de poort en links ernaast is de versiering van het sociëteitsgebouw te zien.

aangestoken. Soms werd de grote zaal met bloemen en planten versierd en extra verlichting aangebracht. Dan werden 's avonds de gordijnen opgehaald zodat het publiek op straat dit alles goed kon zien. In financieel slechtere tijden beperkte men zich tot vetpotjes in de ramen.

Verbouwing, 1817

Begin 1817 wordt bekend dat het buurhuis aan de Runnebaan zal worden geveild. De leden zijn met grote meerderheid ervoor om dit pand te kopen en bij de sociëteit te trekken. Aldus wordt besloten om het buurhuis te kopen voor f 11.000,-. Om deze uitbreiding financieel mogelijk te maken moesten de buitensociëteit aan de Maliebaan worden verkocht en moest er geld worden geleend. Het bestuur deed dit door bij de leden een onderhandse lening uit te zetten met als onderpand het gebouw. Leden konden obligaties kopen voorzien van coupons. Dit is in de loop van de geschiedenis van de sociëteit diverse keren gedaan. Het aankochte huis wordt op eenvoudige wijze geschikt gemaakt

Het eerste sociëteitsgebouw, vlak voor de afbraak in 1890.

voor gebruik door de sociëteit, waarbij ook muren tussen de huizen worden doorgebroken. In september is de verbouwing klaar en wordt het buurhuis ingericht met gordijnen, lampen, meubels, en dergelijke. De biljartende leden werd gevraagd aan te geven waar het biljart moest komen te staan. De bovenverdieping werd verhuurd, eerst aan W.J. Mülert tot de Leemeulen, daarna aan de weduwe Karsseboom.

Het eerste nieuw gebouwde sociëteitsgebouw, 1837

In de notulen van de commissarissen lezen we dat in 1837 het sociëteitsgebouw werd 'verbeterd en verfraaid'. Het in 1817 gekochte buurhuis wordt afgebroken en er wordt een nieuw gebouw van de sociëteit gebouwd op de plaats van de afgebroken huizen. Delen van het voormalige hoekhuis zijn blijven staan. Dat is te zien op een luchtfoto, genomen vanaf de Domtoren en ook op de foto van het gebouw. Op beide is het dak van de achterbouw van het hoekhuis te zien. De ingang van het nieuwe gebouw was aan de Trans. Het bestuur leende f 16.000,-, en een later jaar nog eens f 4.000,- voor meubilair. Na goedkeuring door de gemeente werd de bouw onderhands aanbesteed aan metselaar Kamperdijk en timmerman Koents. Zij wilden dit doen voor f 16.300,-, waarbij nieuwe schoorsteenmantels niet waren inbegrepen. De sociëteit wilde qua prijs het onderste uit de kan. Maar ook hier blijkt, dat goedkoop duurkoop is. Wellicht ging ook de bouw van dit pand de krachten van de metselaar en de timmerman te boven. Bij de afbraak in 1890, ten behoeve van het tweede sociëteitsgebouw, bleek dat de fundering slecht, te ondiep en te smal was en op bepaalde plaatsen zelfs te ontbreken. Wellicht is de fundering van de gesloopte huizen gedeeltelijk of helemaal gebruikt voor het nieuwe gebouw. In 1864 verzakte de kap en kwamen er scheuren in de muren. Dit was ongetwijfeld het gevolg van de slechte fundering, alleen wist men dat toen nog niet.

Voor de periode van de verbouwing werden twee benedenkamers gehuurd in het Maliehuis. De meubelen werden opgeslagen in een huis nabij de Schoutensteeg. Tijdens de werkzaamheden werd de gevelsteen van het hoekhuis met een afbeelding van de graaf van Gelre gevonden en geschonken aan het Gemeentemuseum. Op 7 augustus 1838 werd de vlag gehesen ter gelegenheid van de 'pannensluit' en werd het pannengeld afgekocht voor f 25,-. Het gebouw was midden 1839 klaar en kon worden betrokken.

Abeelding van de gevelsteen met de Hertog van Gelre, die werd gevonden bij de verbouwing in 1837.

Al drie jaar later, in 1842, lekt het dak en blijkt dat het lood in de dakgoten te smal te zijn en te moeten worden vervangen. Metselaar Kamperdijk en timmerman Koents hadden hierop kennelijk bezuinigd. De schoorstenen 'rookten' nog steeds en moesten weer worden hersteld. Ook het jaar daarna waren er aanzienlijke defecten. De vloer van de jassenkamer, bijvoorbeeld, was zwaar door schimmel aangetast en moest worden vervangen. Dit duidt op slechte ventilatie.

De leden zouden met goed weer eigenlijk wel buiten willen zitten. Zij stellen voor een paar banken aan de kant van de gracht te zetten, eventueel onder een waranda. Bij een stemming hierover blijken 28 leden

voor en 29 leden tegen te zijn, dus gaat het niet door. Biljarten was kennelijk een erg geliefd tijdverdrijf. Opmerkingen, wens en klachten daarover kwamen herhaaldelijk voor in de notulen van de commissarissen. In 1856 wordt de biljartkamer te klein bevonden. Het bestuur stelt de leden voor om de kamer uit te bouwen in de tuin en daar een tweede biljartkamer te maken. Secretaris De Muralt is daar niet voor, want dat trekt geen nieuwe leden aan en als het garnizoen Utrecht verlaat zal de ruimte eerder te groot zijn dan te klein. Bovendien moet er voor een verbouwing geld worden geleend en zijn er nog onafgeloste leningen. Toch is een meerderheid van de leden voor een verbouwing. De architect Van Lunteren wordt een begroting gevraagd en er wordt onder de leden weer een lening uitgeschreven, waarbij f 4.000,- werd opgehaald. Tijdens de verbouwing, wanneer de sociëteit is gesloten, kan van de gelegenheid gebruik worden gemaakt om reparaties uit te voeren aan de vloeren en de schoorstenen en te schilderen en te behangen. Het houtwerk en de deuren van de grote zaal worden in houtkleur geschilderd en afgezet met bronskleur, de vier kolommen worden wit gemarmerd, het houtwerk en de deuren van de leeskamer werden ook in houtkleur geschilderd met dito gekleurd behang met een donkere rand. Wellicht werd het houtwerk 'gehout' dat wil zeggen dat door een bepaalde manier van schilderen duurder hout werd geïmiteerd.²³

In 1864 blijkt de kap te verzakken en muren te scheuren. Als daarvoor bouwkundige ingrepen nodig zijn zou meteen het plafond van de grote zaal kunnen worden verhoogd. De kosten van de verbouwing worden door de architecten Kamperdijk - we kwamen hem bij de bouw nog tegen als metselaar! - en Van Lunteren, begroot op f 33.385,30. Er worden twee plannen gepresenteerd: herstel van de bovenwoning en de kap of verbouw van de sociëteit met een rez-de-chaussée. Het eerste plan wordt met 64 tegen 14 stemmen aangenomen. De commissarissen schrijven weer een lening uit, ditmaal van f 45.000,-, maar daarvoor is weinig belangstelling, er wordt slechts voor f 15.000,- ingetekend. Het blijkt zelfs moeilijk om een vergadering te beleggen om dit te bespreken! De verbouwing gaat daarom niet door. De architecten verklaarden de vrees voor verzakking ook ongegrond.

Een jaar later stelt Baron Taets van Amerongen voor om het gebouw over te doen aan een aannemer en hem een nieuw bouwplan te laten uitvoeren en dat te huren. Wegens te weinig belangstelling voor de algemene ledenvergadering waar dit voorstel werd besproken, gaat ook dit plan niet door. Financieel is het ook niet mogelijk. Een jaar later komen de plannen voor een verbouwing wéér naar boven. Het idee is nu om beneden winkels maken en op de eerste verdieping de sociëteit te houden. De verhuur van de winkels zou dan inkomsten opleveren. Dit plan zou echter f 10.000,- méér gaan kosten dan eerder door Kamperdijk begroot. Ook dit plan wordt definitief afgekeurd. Alleen de meest noodzakelijke reparaties aan de kap werden uitgevoerd. Het bovenhuis werd niet veranderd en de sociëteitszaal werd met de minst mogelijke kosten opgeknapt.

De vooruitgang in de fabricage van vlakglas ontging het bestuur niet, want in 1868 werden 10 ramen van de grote zaal vervangen door spiegelruit. Deze waren 'fraaier en meer naar de eisen des tijds'. Deze ramen kostten f1.000,-. Voor de ramen hingen een soort rolgordijnen, deze werden tegelijkertijd vervangen door 'statie- of overgordijnen'.

Het gebouw heeft in 1874 weer diverse mankementen. Het bovendeel van het gebouw is verzakt en de achtergevel verkeert in slechte toestand. Verder moeten de kluizen worden hersteld. Er wordt een deskundige ingeschakeld die perio-

diek het gebouw zal moeten bekijken en niet alleen, zoals tot dusver, als er reparaties nodig blijken te zijn. Ook hij constateert dat de verzakking geen gevaar oplevert. Hij concludeert dat de inwatering in de kluizen waarschijnlijk wordt veroorzaakt door verzakking van de kluismuur waardoor het stadsriool is gaan lekken. De fundering van de kluismuur blijkt gebrekkig te zijn en hersteld te moeten worden. Een en ander gaat zoveel kosten dat wordt afgezien van het vieren van het 100 jarig bestaan van de sociëteit! Het bestuur kijkt weer rond naar een ander onderkomen, zo laat zij het oog vallen op een pand aan de Kromme Nieuwegracht. Uit de notulen blijkt niet om welk pand dit gaat. Maar de Rijksoverheid is hen voor en de leden willen het huidige gebouw toch eigenlijk niet verlaten.

Ook vier jaar later moet het dak weer worden gerepareerd en ook de kluizen moeten nog steeds worden hersteld. De leden willen graag een tuin om met mooi weer buiten te kunnen zitten. Het bestuur gaat weer omkijken naar een ander pand, waarbij het oog nu valt op het huis van douairière Vredenburg, toen bewoont door Jhr. Ridder C.J.A. Speelman, luitenant-kolonel der veldartillerie, waarschijnlijk is dit het huidige pand Kromme Nieuwegracht 23. Maar ook dit pand voldeed niet aan de eisen.

In hetzelfde jaar wordt architect Nijland verzocht het pand te inspecteren. Hij constateert dat de kolommen in de grote zaal 15 cm verzakt zijn, ze zijn te zwaar belast evenals de trekankers. Verder zijn er grote reparaties te verwachten. Ook de zolder verkeert in een slechte toestand. Het gebouw is echter wel stabiel en niet bouwvallig. Nijland schat de waarde van het gebouw op *f* 37.000,-. De lewden vinden de biljatkamer en de speelkamer te krap en men heeft toch behoefte aan een aparte, rustige leeskamer. In de zelfde tijd wordt het buurhuis in de Trans, eigendom van timmerman Dawson, te koop aangeboden voor *f* 10.700,-. De algemene ledenvergadering stemt voor nieuwbouw en het uitschrijven van een prijsvraag voor een ontwerp voor een nieuw sociëteitsgebouw met gebruik van bestaand bouw materiaal. De commissarissen worden gemachtigd om de nodige stappen te nemen. Zij hebben later hierover onderling een stevig gesprek. Volgens de voorzitter is er geen financiële ruimte voor verbouwing of vernieuwing vooraleer de gehele schuld

van *f* 10.500,- is afgelost, wat pas over 3 à 4 jaar kan zijn gebeurd. Het is zelfs zeer de vraag of een behoorlijke aflossing van een nieuwe lening uit de batige saldo's kan worden gedaan. Er vallen zelfs harde woorden: de voorzitter noemt de voorstellen voor nieuwbouw onbekookt. Commissaris Van der Koog ziet de bezwaren niet en zegt dat er een besluit ligt van de algemene ledenvergadering dat dus moet worden uitgevoerd. Volgens hem is het besluit niet onbekookt is, want de leden zijn ervoor. Als het besluit niet wordt uitgevoerd zal hij aftreden en dit de leden ook meedelen.

Het buurhuis in de Trans wordt getaxeerd op *f* 9.500,-. Besloten werd om eerst na te gaan of de gewenste verbouwing is te realiseren in het bestaand gebouw, dan wel dat het nodig is het huis ernaast in de Trans te kopen. Het bestuur denkt dat het Leesmuseum wellicht enige lokalen boven de sociëteit zou willen huren, maar dit komt later nergens meer ter sprake. Het huidige perceel blijkt echter te klein om daarop een gebouw te zetten dat voldoet aan alle wensen: een conversatiezaal, biljatkamer voor 3 biljarts, leeskamer, speelzaal voor 6 speel tafels, eventueel lokalen voor het Leesmuseum, een kamer voor het bestuur en een woning voor de kastelein. Het buurhuis in de Trans blijkt oud te zijn en in slechte toestand en bovendien vindt men de vraagprijs te hoog. Toch is het huis nodig voor een betere huisvesting van de sociëteit. Een verbouwing van het huidige gebouw wordt door deskundigen begroot op *f* 80.000,- daarbij komen nog de aankoop van het buurhuis in de Trans en nieuwe meubelen. In totaal zal dat zeker *f* 100.000,- gaan kosten maar eerder meer. Een gedeeltelijke verbouwing is gezien de slechte toestand van het buurhuis ook niet mogelijk. Er ontstaat ook een discussie over het nut van een prijsvraag. Er gebeurt voorlopig niets. De voorzitter, Van Limburg Stirum, stelt voor om aan het Lucas Bolwerk een huis en een terrein te kopen en daar een nieuw sociëteitsgebouw neer te zetten. We komen later terug op dit plan.

In 1879 wil het bestuur het hele gebouw centraal verwarmen met heteluchtverwarming, wat geschat wordt op *f* 24.000,-. Er wordt *f* 40.000,- geleend. Met dit bedrag wordt de nog uitstaande lening van *f* 7.000,- afgelost en een groot deel van meubilair vernieuwd. Niet gevonden is of er inderdaad een heteluchtverwarming is aangelegd. Na een grondig herstel

van diverse gebreken in 1880 wordt de periodieke controle op de bouwkundige toestand niet meer nodig gevonden. Een wat voorbarige beslissing, want in datzelfde jaar blijkt de vloer van de eerste verdieping te verzakken. Dit zou kunnen worden hersteld door opvijzelen, waarbij ook plafonds en muren moesten worden hersteld, hetgeen weer f 2.000,- zou kosten. Het bestuur besluit om dit niet te doen. Wel wordt de geluidsisolatie van de grote zaal verbeterd door het aanbrengen van ongeprepareerd gedroogd zeewier in het plafond. Het verlagen van het plafond wordt afgeraden omdat de balklaag niet 'vast' genoeg is. De buitenmuren worden gesilicateerd.²⁴ De totale kosten daarvan waren f 2.055,87. De verwarming leek niet geheel te voldoen, want er werden in de schouwen voorzethaarden geplaatst. Een jaar later blijken weer grote reparaties nodig, nu aan de ramen en de kozijnen van de achtergevel.

Dit gebouw heeft er 54 jaar gestaan, van 1837 tot 1890. In die tijd zijn er vele malen gebreken geconstateerd en is het vele malen hersteld. Het lijkt er op dat metselaar Kamperdijk en timmerman Koents niet voldoende deskundig waren om een gebouw van deze omvang te bouwen. De gebreken aan de fundering lijken daarop te wijzen. Ongetwijfeld hebben ze ook bespaard waar ze konden. Zo was het lood in de dakgoten te smal om lekkages te voorkomen. Ongetwijfeld heeft ook een rol gespeeld, dat er voor te weinig geld moest worden gebouwd. Periodiek onderhoud en inspectie was er alleen voor het interieur, het direct zichtbare. Daardoor kwamen diverse keren gebreken aan het gebouw onverwacht naar voren. Het enige periodieke onderhoud was in de zomer, wanneer de sociëteit een tijd dicht voor een grote schoonmaak, voor eventueel schilderwerk en kleine herstellingen. We kunnen concluderen dat het gebouw goedkoop was verkregen, maar veel heeft gekost aan herstellingen en onderhoud.

De invoering van moderne gemakken

Waterleiding

Voor de aanleg van het openbare waterleidingnet in 1883 gebruikte de sociëteit pompwater. Dit water was in 1883 als 'zeer verdacht' gekenmerkt.²⁵ Daarom werd er water gehaald bij het gerechtshof of de pomp op het Domplein. De sociëteit kreeg in 1884 een aansluiting op de waterleiding. Daar-

toe werd vanuit de Trans door het steegje naast het gebouw en onder de gang een waterleiding aangelegd naar de keuken en naar de kasteleinswoning. Twee jaar later werd ook de 'handwasch' in de biljartkamer aangesloten op de waterleiding.

Verlichting

Van de Wall Bake, eigenaar van de fabriek van 'draagbaar' gas²⁶, bericht in 1856 dat hij de sociëteit wel wilde verlichten, maar vele leden hadden hiertegen bezwaar. Ook commissaris Van Limburg Stirum was er tegen. Hij heeft in zijn huis 'draagbaar gas gehad' maar is daar niet voor om de last daaraan was verbonden en de onaangename lucht die de gashouder verspreidt. Later is er toch geleidelijk met gas in plaats van met kaarsen verlicht. In 1862 komt er een grote gaskroon in de grote zaal en in de hoeken drie-armige kronen van het zelfde type als die in het midden, op rozetten. De verlichting was een grote kostenpost. In 1873 zijn de kosten van de gasverlichting f 1157,32 oftewel 16% van de totale kosten van de sociëteit, dat jaar f 7100,95. Het bestuur besloot daarom om 's avonds en 's nachts na 2 uur de lichten niet meer dan nodig te laten branden, wanneer slechts weinig personen in de grote zaal aanwezig zijn. In 1898 komt er ook 'gasgloeilicht' op de benedenverdieping. Het gaslicht werd ook te hoog afgesteld, want het bestuur verordonneerde dat ter voorkoming van brand het gas 'niet al te uitbundig mocht branden'. De bezwaren tegen gasverlichting zijn later geheel verdwenen. De olielampen worden vervangen door 22 'gaspitten' die werden opgehangen in de lokalen, het buffet en in de gangen. De gasleidingen worden tegen het plafond bevestigd en afgedekt met een holle lijst.

Van de Wall Bake biedt de sociëteit een dubbele lamp aan voor boven het biljart. Boven deze lampen werden glazen klokken aangebracht. Toch werden er hier en daar nog kaarsen gebruikt.

Telefoon

De sociëteit kreeg in december 1886 een telefoonaansluiting, drie jaar na de introductie in Utrecht. Het telefoon-toestel stond eerst in de gang, daarna in de jassenkamer. In 1899 kwam er een aansluiting om intercommunaal te telefoneren.

De heren Van Limburg Stirum en Toulon van der Koog verkochten uiteindelijk het terrein aan het Lucas Bolwerk op 16 augustus 1880 voor f 2.000,- aan W.M.K.M. Vrolik, directeur-generaal van der Staatsspoorwegen, 'doch zijnde het pand gesloopt door verkopers'.²⁸ Vrolik had daar meer percelen in eigendom. Hij liet op dit en het ernaast gelegen perceel de huidige panden Lucas Bolwerk 7 en 8 bouwen. Op 4 oktober 1881 verkocht Vrolik nummer 7, omschreven als: 'een onlangs gebouwd, niet voltooid pand', aan dr. Emil Hanlo, arts te Rotterdam.²⁹ De heren Van Limburg Stirum en Toulon van der Koog gingen met hun transactie het schip in. Notaris Brouwer Nijhoff berekende dat de Staat van Ontvangsten en Uitgaven betreffende dit pand een nadelig saldo had van f 4.630,12.

Urinoir

Er waren urinoirs in kasten in de grote zaal en in de biljartkamer. Dat gaf aanleiding tot herhaaldelijke klachten over de stank. Deze werden ondanks allerlei maatregelen niet voldoende verholpen. V.V. van Steeds(?), (directeur KNMI?) klaagde daar weer over in 1881. Deze urinoirs waren 'de sociëteit thans zekerlijk in een stad als Utrecht onwaardig, met behalve hoge temperaturen en andere gebreken, is er nog de kapitale fout die niet te verbeteren valt, namelijk de privaten en urinoirs die in de lokalen uitkomen. Een dergelijke inrichting is zó degoutant dat we dit in ons eigen huis of kamer niet dulden'. Het urinoir in een kast in de biljartkamer kreeg daarna een afvoer naar de gracht. De urinoirs werden in 1887 op de plaats achter de sociëteit geplaatst.

Het Lucas Bolwerk, eind 1881

De enige keer dat er serieus werd omgezien naar een andere plaats voor de sociëteit was in 1881. Toen stelde voorzitter Van Limburg Stirum voor om een huis en een terrein aan het Lucas Bolwerk te kopen en daarop een nieuw sociëteitsgebouw te zetten. Hij, of een ander bestuurslid, had ook uitgezocht wat de loopafstanden waren van de woonadressen van de leden naar de Trans en naar het Lucas Bolwerk. Een briefje met de verschillende looptijden bevindt zich nog in het archief. Nieuwbouw schatte hij op f110.000,- inclusief aankoop van de grond en van nieuw meubilair.

Het beoogde huis was de schilderswerkplaats met bovenwoning van Herman Heykamp aan het Lucas Bolwerk. Dit was het voormalige koetshuis van stalhouder Carolus Josephus Burgers, gekocht door Heykamp in 1870. Het stond beschreven als: 'werkplaats met twee bovenwoningen en afzonderlijke opgang'. Ook de achterliggende grond zou kunnen worden gekocht, zodat het terrein een achteruitgang naar de Lange Jufferstraat kreeg. Notaris Brouwer Nijhoff kocht het huis van Heykamp op 8 juni voor f 10.000,- en het naastliggende terrein, uitkomende in de Jufferstraat, voor f 12.000,-. De commissarissen Daniel Adriaan Graaf van Limburg Stirum, rechter en voorzitter van het bestuur van Sic Semper, en Lodewijk Johan Toulon van der Koog, inspecteur der eerste klasse bij de Registratie en Domeinen, kochten daarna van de schilderswerkplaats en het naastgelegen terrein voor dezelfde prijs van de notaris.²⁷ Onduidelijk is waarom de aankoop via een omweg gebeurde en waarom zij het als privé

personen kochten. Voor deze aankoop was ook nog geen toestemming van de ledenvergadering gekregen. En dat blijkt hen later een flinke financiële tegenvaller op te leveren. Van Limburg Stirum stelde op 24 juni aan zijn mede-commissarissen voor om het terrein aan het Lucas Bolwerk te kopen. Het voorstel tot aankoop en het rapport van deze commissie werd op 1 augustus aan de algemene ledenvergadering voorgelegd. Deze vergadering was waarschijnlijk de best bezochte in de geschiedenis van Sic Semper: er waren 90 leden aanwezig. Tweederde was voor een nieuw te bouwen gebouw.

Architect F.J. Nieuwenhuis begroot de nieuwbouw op f 106.540,-. Thesaurier Des Tombes verwachtte echter grote problemen bij het uitschrijven van een lening onder de leden, gezien de ervaringen van vroegere jaren. Op de ledenvergadering van 14 september stelt Van Limburg Stirum voor dat gezien de financiële consequenties, de leden met 2/3 voor zouden moeten stemmen in plaats van met een gewone meerderheid van stemmen. Hen werd niet meegedeeld dat Van Limburg Stirum en Toulon van der Koog het terrein al hebben gekocht. De leden waren bang dat de kosten te hoog zouden worden en vreesden dat er veel leden zouden bedanken bij een zo grote verhoging van de contributie. Het voorstel tot aankoop van de schilderswerkplaats en het daarachter gelegen terrein werd afgewezen. En toen moest Van Limburg Stirum met de billen bloot en zeggen dat hij en Toulon Van der Koog het huis en het terrein al hadden gekocht en nu het risico loopt aan deze voortijdige koop een financiële strop te zullen hebben. Enkele leden stelden voor om de kopers van het terrein een schadeloosstelling te geven, dit voorstel werd aangenomen. Uiteindelijk kregen Van Limburg Stirum en Toulon van der Koog in juni 1879 een schadevergoeding van f 2.800,-. Commissaris Van der Koog trad hierop af als commissaris. Ongetwijfeld zal de belangenverstrengeling van zijn functie als commissaris met die als eigenaar van het terrein aan het Lucas Bolwerk een rol hebben gespeeld.

Het tweede nieuw gebouwde sociëteitsgebouw, 1890

In 1888 wordt weer gedacht aan verplaatsing of verbouwing van de sociëteit omdat de ruimte en de inrichting niet voldeed. Mevrouw Cornelia Elisabeth Wilhelmina Voet, geboren De Beaufort, eigenaresse van de twee naast de sociëteit

De definitieve begroting van het in 1891 gebouwde pand
 bouwkosten, inclusief sloop f 55.000
 inwendig schilderen en

behangen	f	4.500
verwarming	f	5.000
gas- en waterleidingen	f	500
meubilair	f	10.000
onvoorziene uitgaven	f	12.000
architect	f	5.000
prijsvraag	f	2.000
aflossing lopende lening	f	14.000
Totaal	f	125.000

**Bestuursvoorstel tot verhoging
contributie ten behoeve van
de nieuwbouw.**

Burger leden:

47 leden boven de 60 jaar	
van f 25,- naar f 30,-	f 1410
18 buitenleden boven de 60 jaar	
van f 30,- naar f 35,-	f 630
149 gewone leden	
van f 25/30,- naar f 40,-	f 7640
214 burgerleden	f 9680
meeropbrengst:	f 2740

Militaire leden (per maand)

17 hoofdofficieren	
van f 2,- naar f 2,50	f 510
35 kapiteins	
van f 1,50 naar f 2,-	f 840
74 luitenants	
van f 1,- naar f 1,50	f 1332
126 militaire leden	f 2682
meeropbrengst	f 665,50

Buitengewone leden

van f 5,- naar f 10,-/kwartaal	
Tijdelijke burger leden	
van f 7,50 naar f 10,-/kwartaal	

gelegen huizen op de Runnebaan is genegen deze te verkopen. Zij woonde zelf in het huis dat nu Nieuwe Gracht I is. De sociëteit wil liefst alleen het direct naast de sociëteit gelegen pand kopen dat wordt bewoond door mevrouw De Jonckhere. Mevrouw Voet wil dit huis wel verkopen, maar niet het achterste deel van de tuin achter dat huis dat, waarschijnlijk in 1878, bij het door haar bewoonde huis is getrokken. Hoewel de sociëteit liever geen huis in eigendom wil hebben, 'huizen zijn kruizen', koopt het bestuur uiteindelijk toch beide huizen voor f 32.000,-, kosten koper. Het huis direct naast de sociëteit wordt gesloopt en ook de tuin achter het huis wordt bij het te bebouwen terrein getrokken. Nieuwe Gracht I wordt verhuurd en blijft dat tot de liquidatie van de sociëteit in 1914.

In 1891 willen de dames A. de Haan en A. Hugenholz-Bordes, wonende op de Catharijnesingel, dit huis wel huren, mits het wordt verbouwd. Maar de sociëteit gaat niet hierop in. Het huis verkeert in een slechte staat. De dames verklaren dat het huis veel heeft van een gevangenis of een schuilplaats voor dieren met al zijn gangen, kleine raampjes, angstige hokken en uitgangen. Zij vinden het huis 'niet zeer logeabel'. Deze beschrijving duidt er op dat de bouwkundige toestand slecht was en de indeling door de tijd achterhaald. Notaris Brouwer Nijhof, had zijn huis, Nieuwe Gracht 11³⁰, wel verbouwd en 'het is nu zo lief, zodat een mens daar gaarne woont'. Maar het bestuur heeft geen geld om dit huis te verbouwen. Het lukte toen niet om het huis te verkopen. Het is vreemd dat de sociëteit dit huis later niet heeft proberen te verkopen. Dat is pas gebeurd bij de liquidatie van de sociëteit in 1914.

Op voorstel van jhr. H.J.M. van Asch van Wijk schrijft de sociëteit een prijsvraag uit. 'Het moet een sierlijk, aan de eisen van de tijd voldoende gebouw worden, doch geen monumentaal gebouw dat eeuwen moet blijven staan, omdat het volgende geslacht hoogstwaarschijnlijk weer geheel ander eisen zal stellen'. Van Asch van Wijk stelt voor om het gebouw een bel-etage te geven. Het bestuur besluit inderdaad dat het gebouw een 'rez-de-chaussée' en een 'bel-etage' moest krijgen. Er komt geen tuin achter het gebouw. Bij de toekenning van de eerste prijs zou een goede indeling zwaarder wegen dan een mooie architectonische vormgeving. Toch is het een indrukwekkend gebouw geworden. Architect Nieuwenhuizen had

geen zin zijn oorspronkelijke plannen te laten zien voor iets waar hij niet bij werd betrokken. Hij wordt wel gevraagd om als deskundige op te treden. Er werd een aparte commissie ingesteld die de prijsvraag en de nieuwbouw zou begeleiden. De heren F.J. Nieuwenhuis, architect, C. Muysen en F. Landers als deskundigen, aangevuld met de voorzitter en de secretaris Van Asch van Wijk van het bestuur en de leden Kemper en Van Heerdt nemen hierin zitting. Zij vormen tevens de jury van de prijsvraag.

Er werden acht ontwerpen ingediend waarvan twee na de sluitingsdatum. Winnaar werd de inzending onder het motto 'Haast' van architect P.J. Houtzagers. Zijn ontwerp voldeed aan beide eisen. De ingediende plannen werden op donderdag 30 en vrijdag 31 november van 2 tot 4 uur in de sociëteit ten toon gesteld. Het bestuur van de Maatschappij ter bevordering van de Bouwkunst heeft de plannen ook tentoongesteld in Amsterdam.

De kosten van de nieuwbouw en van nieuw meubilair werden aanvankelijk begroot op f 117.000,-. Vooruitlopende op een nieuwe lening bij de leden ten behoeve van de bouw van het tweede sociëteitsgebouw, werd bij Vlaer en Kol in 1889 f 32.000,- voor een half jaar geleend a 4%. Verder leent mr. Joachim Ferdinand de Beaufort f 15.000,- met als onderpand het gebouw van de sociëteit en het in volle eigendom

Grolman, de tekenaar van Utrecht rond de vorige eeuwwisseling, tekende de afbraak van de drie huizen aan de Runnebaan (beter: het oude sociëteitsgebouw en één huis), op de plaats waar het nieuwe sociëteitsgebouw zal verrijzen.

behorende herenhuis Nieuwe Gracht I. Opeisbaar op een termijn van 6 maanden. Tevens wordt de contributie verhoogd naar f 40,-.

P.F. baron van Heerdt, P.C. Visser en C. Gerlings stellen voor om het buffet en het biljart voor vijf jaar voor hun rekening te exploiteren, zodat de rekening met f 4.000,- werd ontlast en de contributie niet hoefde te worden verhoogd. Dit voorstel wordt echter niet aangenomen. Het bestuur overweegt bovenlokalen te verhuren om extra inkomsten te krijgen, hoewel dit 'iets onaangenaams en ondeftigs' was.

Van Asch van Wijck was tegen een contributieverhoging. Hij stelde een eenmalige hoofdelijke omslag voor van f 10,-, maar dit voorstel werd afgewezen. Omdat het bestuur zeker wilde zijn dat er na een contributieverhoging geen of weinig leden zouden bedanken, liet zij in de sociëteit een lijst rondgaan met de vraag of men lid bleef ondanks de verhoging van de contributie. De vrees van het bestuur werd niet bewaarheid en weinig leden bedankten. De hoofdofficieren maakten wel bezwaar: zij waren niet geraadpleegd, hadden bezwaar tegen de hoogte van de contributie en wilden een verhoging laten ingaande per 1 januari 1890. Na overleg met korpscommandant generaal Van den Bosch gevolgd door een vergadering met de korpscommandanten, werd de contributie voor de hoofdofficieren en de kapiteins zelfs iets meer verhoogd dan was voorgenomen en die voor de luitenants gelijk gelaten. Op voorstel van lid Reiger is de verhoging voor deze groep waarschijnlijk pas ingegaan na het betrekken van het nieuwe gebouw. 25 militaire leden bedankten daarop voor het lidmaatschap.

Het bestuur leent f 128.000,- op basis van een hypotheek. J.D. Oortman Geerlings en jhr. J.E. Huydecoper van Maarsen en Nigtevegt, bankier, fungeren als hypotheeknemer met het recht om de schuld te splitsen in 128 obligaties van f 1000,-. Een en ander wordt vastgelegd bij notariële akte bij buurman en sociëteitslid notaris J.G. Brouwer Nijhoff. Begin 1890 wordt de prospectus uitgegeven. Er wordt een onderhandse lening uitgeschreven van f 128.000,- à 98% tegen 4% rente in 40 jaar af te lossen met als onderpand het gebouw en de inventaris van de sociëteit. De leden blijken zeer bereid om geld aan de sociëteit te lenen, zij schrijven in voor maar liefst f 726.000,-, ruim 17% daarvan werd toegewezen. Kenne-

lijk hadden de leden zeer veel, zoals later zal blijken té veel, vertrouwen in de financiële situatie van de sociëteit. Al vrij snel na het betrekken van het nieuwe gebouw blijkt dat de sociëteit zich met deze lening heeft vertild. De renten en de verplichte aflossingen blijken snel een te zware last voor de financiën van de sociëteit.

De akte wordt gepasseerd op 17 juni 1890 om 2.30 uur in het gebouw van Kunsten en Wetenschappen en later door alle leden getekend die hadden ingeschreven op de lening. Het was niet gelukt het oorspronkelijke vierde huis aan de Runnebaan, nu Nieuwe Gracht I, naast de sociëteit, waar mevrouw Voet had gewoond, te verkopen voor het gewenste bedrag van f 15.000,-. Mr. J.F. De Beaufort was bereid om zijn hiervoor vermelde onderhandse lening van f 15.000,- ten behoeve van de aankoop van het buurpand om te zetten in een hypothecaire lening. In de ledenvergadering van september 1890 wordt deze hypothecaire lening goedgekeurd. De lening zal zoveel mogelijk worden afgelost als de financiële toestand toelaat. Het huis wordt verhuurd voor f 850,- per jaar.

Er wordt nu voortvarend te werk gegaan. Het vooruitzicht op een nieuw gebouw gaf weer nieuw elan. Een commissie van 4 leden wordt benoemd, waaronder de bouwkundigen Van Rijn, P.H. Kemper en L. Dufour die zich met de nieuwbouw zou bezig houden. Opzichter Bouwhuis werd als bouwkundig opzichter aangesteld voor f 80,- per maand. Er kwam ook een speciale opzichter, Van Buren, voor het metselwerk. Het bestuur ging op zoek naar een vervangend lokaal voor tijdens de bouwperiode, waarbij zij hoopte in het voorjaar van 1891 het nieuwe pand in gebruik te kunnen nemen. Van den Heuvel, zetbaas van hotel Pays Bas, bood enige lokalen aan voor die periode, maar het bestuur ging hierop niet in. Zij huurde in plaats daarvan van 1 mei 1890 tot 1 juni 1891 lokalen 3 en 4 in het gebouw van Kunsten en Wetenschappen (K&W). Op donderdag 24 april 1890 was de laatste vergadering van de commissarissen in het oude gebouw. Op zaterdag 26 april werd de grote zaal gesloten, op woensdag 30 april ging ook de biljartkamer dicht en dinsdag 29 april werd de openbare aanbesteding gehouden. Het biljart ging naar K&W, de kachels werden in het vet gezet en opgeslagen in het Duitse Huis. Een gedeelte van het opnieuw

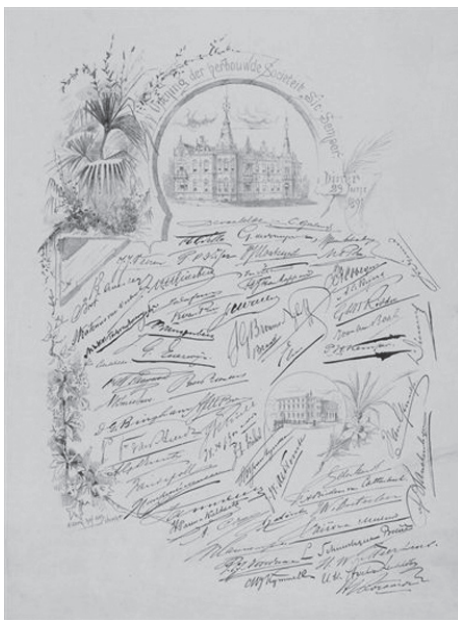
Het bestuur van Sic Semper organiseerde soms in de wintermaanden activiteiten, zoals biljarddemonstraties en lezingen. Zo lezen we in de krant van 5 september 1901 dat de Italiaanse gedachtenlezer signor Pietro Cavani uit Bologna 'op schitterende wijze blijkt heeft gegeven van zijn onverklaarbare gaven. Reeds met meerdere professoren deed hij experimenten terwijl hij hen open verklaarde waarop zijn kunst beruste. Toch blijft het raadselachtig en zijn allen verbaasd over zijn grote fijnbesnaardheid. Hij werkt geheel alleen en zonder enige hulpmiddelen. Dit juist maakt het dubbel aantrekkelijk'. Ook in K&W gaf hij een openbare demonstratie.

De deur van de opgang naar de kastelein. Hier was oorspronkelijk een steegje.

Om extra inkomsten te krijgen werd getracht de bovenlokalen te verhuren voor vergaderingen. Zo vergaderden op de bovenverdieping het Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde te Utrecht, dat ook haar archief daar had, de Maatschappij voor Geneeskunde en de schutterij. Ook werden bovenruimten gebruikt voor de opslag van meubelen door commissaris Veen en mevrouw De Bruin. Ook de kelder aan de Runnebaan werd verhuurd. Het ging om kleine bedragen, maar deze waren toch zeer welkom. In 1892 werd de kelder verhuurd aan de firma Bouran, wijnproducent te Bordeaux. De sociëteit kreeg 10% provisie van elk anker wijn dat uit de kelder werd verkocht. De leden werd aangeboden wijn te kopen bij de sociëteit en deze voor f 5,-/per vat/jaar opslaan in de kelder van de sociëteit.

De voorzide van het menu van het diner op 23 juni 1891 met de handtekeningen van alle aanwezigen.

te gebruiken meubilair en ander zaken, zoals schoorsteenmantels en verwarmingstoestellen, werden opgeslagen op de benedenverdieping van Nieuwe Gracht 1. De kastelein werd ontslagen, maar de bedienden niet, zij werkten kennelijk in de gehuurde lokalen in K&W.

De bedoeling was om de bestaande fundering zoveel mogelijk te gebruiken, maar deze bleek slecht te zijn: te smal en te ondiep en zelfs op bepaalde plaatsen te ontbreken. Ook waren er enkele putten en riolen. De fundering moest daarom toch in zijn geheel worden vernieuwd, wat op f 5.000,- extra kwam te staan. De gevelsteen met de afbeelding van de hertog van Gelder uit het Gemeentemuseum, kon gezien de toestand er van, niet worden herplaatst. Besloten werd om een afgietsel te maken en deze in de gevel te plaatsen. De steenhouwer, J. van Selm, en de schilder kregen ieder f 50,- hiervoor. De steen werd op 30 december 1890 in de gevel aan de Runnebaan aangebracht.

Het steegje tussen de sociëteit en het buurhuis in de Trans werd gedeeltelijk bij de sociëteit getrokken. Op die plaats is nu de deur te zien, waarachter de opgang naar de bovenvertrekken van de kastelein waren. Deze aanbouw gaf de weduwe H. Dawson-Godijn, eigenaar van het buurhuis in de Trans, overlast, zij kon het raam in haar privaat niet meer open doen. Hierop werd besloten een klein nisje in de muur van het gebouw te maken, zodat haar raam wel open kon. Zij ondervond ook overlast van de nieuwe gemeenschappelijke muur en verzocht de sociëteit de helft van de muur te kopen omdat ze zelf ook wil verhogen. De sociëteit doet dit niet, maar stelt een verklaring op dat de muur die nu gemeenschappelijk eigendom is, gemeenschappelijk eigendom blijft. Ook voor de gemeenschappelijke goot werd een oplossing gezocht.

Het bestuur wilde bij nader inzien ook aan de Runnebaan een 'arkel', tegenwoordig noemen we dat een erker. Houtzagers begrootte dit op f 500,-. meerkosten. De definitieve prijs bleek f 550,- te worden, waarop dit niet doorging. Het bestuur verzocht kunstschilders om 'hun producten' af te staan om het gebouw mee te

verfraaien. Zij kregen daarvoor f 50,-. Ook werd een borstbeeld van de Prins van Oranje gekocht om te worden opgesteld in de conversatiezaal. Niet is vermeld welke prins men bedoeld. De drie zonen van Koning Willem III zijn dan al overleden. Wellicht was het kroonprins Willem, die erelid was van de sociëteit.

Het bestuur van het Leesmuseum vroeg om ruimte te mogen huren op de bovenverdieping van het nieuwe gebouw. De leden van de sociëteit mogen dan de lezingen in de winterperiode bijwonen. Het bestuur verhuurt aan hen liever Nieuwe Gracht 1. Maar een en ander gaat toch niet door, ondanks een reeds opgestelde overeenkomst en dat scheelt weer inkomsten!

Het biljart en de conversatiezaal in K&W werden op 17 en 18 juni 1891 gesloten en in het nieuwe gebouw geopend. De feestelijke opening van de nieuwbouw vond plaats op 22 juni 1891 om 14.30 uur. Hierbij waren alle leden en hun dames uitgenodigd. Er speelde 'zachte muziek' in de biljartkamer en 's avonds was er een feest zonder dames. De volgende dag was er een diner voor alle leden met introducés voor f 5,- per couvert. En op de volgende dagen was de sociëteit van 11.00 tot 14.00 uur open zodat de leden de gelegenheid hadden 'om de sociëteit aan hun dames te laten zien'.

Een borstbeeld van de Prins van Oranje werd aangekocht. Vermoedelijk was het een beeld van deze kroonprins, Willem, die erelid was van de sociëteit.

De opheffing van de sociëteit

Het begin van het einde

De sociëteit werd in januari 1914 opgeheven. Het einde kwam niet ineens maar was resultaat van een geleidelijk verloopend proces, dat al snel na het betrekken van de nieuwbouw inzet en uiteindelijk in 1913 leidde tot het besluit de sociëteit op te heffen. De opheffing werd veroorzaakt door het dalend aantal leden aan het eind van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw, waardoor de inkomsten daalden terwijl de verplichtingen gelijk bleven. Misschien had de opheffing kunnen worden uitgesteld als de financiën van de sociëteit gezonder waren geweest. De financiële basis van de sociëteit was eigenlijk altijd slecht, maar het bestuur

kon er steeds weer mee weggelaten zolang er voldoende contant geld in kas was en zij het betalen van rekeningen kon uitstellen. Vanaf 1892 was het saldo van de jaarlijkse rekeningen meestal negatief. Eind 1913 was er geen zicht meer op dat in de nabije toekomst de inkomsten de uitgaven zouden kunnen dekken. Het bestuur zag een contributieverhoging niet als een mogelijkheid omdat dit leden zou doen besluiten tot opzegging van het lidmaatschap.

Vrij snel na het betrekken van het nieuwe sociëteitsgebouw wordt in 1892 geconstateerd dat het avondbezoek erg afneemt. Het bestuur probeert de grote zaal gezelliger te maken door de kroon in de grote zaal al om 7.00 uur 's avonds aan te steken en daaronder wat couranten op de tafel te leggen. Enkele jaren later, 1897, wordt weer geconstateerd dat de sociëteit 's avonds weinig werd bezocht. Het zal in de tussentijd echter niet beter zijn geweest. Er wordt geprobeerd het avondbezoek te stimuleren door 'enige afwisseling te brengen', bijvoorbeeld door het optreden van een goochelaar of een biljarddemonstratie. De financiële situatie is echter slecht, het ledental gaat achteruit en de opbrengst van het buffet loopt terug door het verminderde avondbezoek. Het bestuur gaat voorzichtig om met de uitgaven. Het is zelfs zo stil in de sociëteit dat de kastelein vraagt of hij mag solliciteren naar de functie van directeur van de vismarkt. Dit werd hem toegestaan omdat 'zowel hij als zijn vrouw hun betrekking tot grote tevredenheid verrichten'.

Het interieur na de nieuwbouw.

Weer een jaar later, 1898, is de rekening van het buffet negatief, die van de sociëteit is dan nog positief. De boekhouder, die toen de administratie deed voor de thesaurier, wordt gevraagd om een overzicht te maken van de inkomsten en de uitgaven van de laatste vier jaren om te kijken hoe de financiële situatie is. Deze vraag is tekenend voor het financieel beleid van de sociëteit. Men heeft nooit een begroting gemaakt, noch een balans. Het bestuur heeft daarom nooit een goed inzicht gehad in de financiële situatie van de sociëteit. Het jaar daarna heeft de rekening van de sociëteit een negatief saldo. De uitgaven moeten worden verminderd en de inkomsten verhoogd. Er kwam een telefoonaansluiting voor intercommunaal verkeer, maar de voorzitter wenst een aantekening dat hij daar gezien de kosten tegen is. Er wordt weer gedacht aan een intensiever gebruik van de bovenverdieping, zelfs aan de mogelijkheid deze gedeeltelijk als woning te verhuren omdat dat meer oplevert. Hiervoor zullen wel de nodige aanpassingen moeten komen zoals afvoer voor water, een bad, wastafels, gaskachels en gaspitten. Commissaris Royaards wil dit wel huren met zijn broer, later wil hij een huurovereenkomst voor slechts een jaar tekenen, waarop de verhuur niet doorgaat. Een jaar later wil hij toch wel twee kamers aan de achterzijde en een kamer aan de Transzijde huren voor een jaar. Er moet wel een gaskachel worden geplaatst en twee 'gasarmen'.³¹ De huurprijs zou f 500,-/jaar inclusief water en gas zijn. De noodzakelijke verbouwkosten worden door Houtzagers begroot op f 375,-. Het bestuur gaat nu wel akkoord met de huurtermijn van een jaar. Royaards heeft hier tot 1908 gewoond.

Ook het jaar daarop, 1899, zijn de saldi van het buffet en van de sociëteit negatief. Commissaris Ramaer³² vroeg om een balans, een overzicht van de bezittingen en de schulden, dat inzicht geeft in de financiële situatie. Dat werd toegezegd. Het is voor eerst in de geschiedenis van de sociëteit dat iemand daarom vraagt. In de notulen van de commissarissen is echter geen enkele balans gevonden. Bij het zoeken naar besparingen wordt overwogen de glasverzekering op te zeggen. Maar thesaurier Des Tombes is daar tegen omdat: 'er zeer veel werd gebroken'. Door de wisseling van de functie van thesaurier wordt er dit jaar geen financieel overzicht gemaakt. Dit jaar was het niet mogelijk obligaties van de lening van f 148.000,- af te lossen, hoewel dit volgens de

De gevelsteen die herinnert aan het sociëteitsgebouw uit 1838.

voorwaarden van de lening verplicht was. Des Tombe wordt gevraagd om de financiële situatie 'à tête reposé' te willen nagaan. Een bespreking hiervan is niet in de notulen teruggevonden. Wellicht heeft hij die niet gemaakt omdat hij een jaar later naar elders is verhuisd. De rekening over 1899 wordt daardoor met vertraging opgemaakt en had ook nu weer een negatief saldo. Er worden weer geen obligaties uitgeloot en het jaar daarna evenmin. Commissaris Ramaer vraagt weer om een balans, maar ook deze keer komt die er niet. De slechte financiële toestand drukt de pret echter niet. Zo wordt op 10 december 1900 het 125-jarig bestaan gevierd met een groot diner waar 67 personen aanzitten.

Pas in 1901 werd er weer een obligatie uitgeloot, in de jaren daarna laten de financiën het weer niet toe. Het pand Nieuwe Gracht I kan vanaf 1 januari 1903 worden verhuurd aan de Raad van Beroep voor f 850,-/jaar. De benedenverdieping wordt kantoor, de bovenverdieping wordt de woning voor de conciërge. In 1904 zegt de thesaurier dat er nu echt wat moet gebeuren. Een nieuwe commissaris, Van de Wall Bake, zegt zelfs 'gezien de financiële situatie van de sociëteit met schroom toe te treden'. Het avondbezoek blijft gering en dus blijven de inkomsten achter en de lasten te hoog.

Omdat er al een aantal jaren geen obligaties zijn uitgeloot en er geen zicht op is dat dit kan worden hervat, zijn de commissarissen in 1905 genoodzaakt te overleggen met de trustee van de obligatielening van 1890, mr. J.E. Huydecooper van Maarseveen en Nigtevegt en mr. J.D. Oortman Geerlings, die de obligatiehouders vertegenwoordigen. Ook de leden worden hierover geïnformeerd. Tijdens een diner wordt de situatie besproken waarbij de commissarissen de trustee voorstellen elke obligatie op 40% af te schrijven en 75% daarvan af te lossen. Uiteindelijk wordt voorgesteld de rente van de lening te verlagen van 4% naar 2,5%. De trustee belegen een bijeenkomst met de leden/obligatiehouders, die slechts door één obligatiehouder, Van Baerle, wordt bezocht. De commissarissen sturen daarop zelf de obligatiehouders een circulaire met een toelichting op de financiële problemen van de sociëteit en het voorstel van een verlaging van de rente. Op deze circulaire wordt wel goed gereageerd: Van de 116 obligatiehouders gaan 110 akkoord met de renteverlaging. Alleen notaris Brouwer deelt mee in geen geval akkoord te gaan met de renteverlaging. Hij krijgt voor zijn 6 obligaties

nieuwe couponbladen met de oude rente van 4%. Hieruit blijkt zijn belangrijke positie, de huisnotaris kan je beter niet voor het hoofd stoten! Dit alles geeft echter onvoldoende soelaas, ook de jaren daarna blijven de inkomsten tekort schieten om de uitgaven en de verplichtingen te betalen. Het tekort wordt nu wel langzaam ingelopen door de lagere rentebetalingen. Maar er zijn te weinig 'nachtgelden', wat betekent dat het avondbezoek gering blijft.

In 1906 zijn er grote reparaties aan de drie kluizen aan de zijde van Pausdam nodig. Deze verkeren al vanaf 1899 in een slechte toestand, maar reparaties werden steeds uitgesteld. Het bestuur speelt ook met de gedachte om de kluizen over te dragen aan de gemeente, die ze dan zal volstorten, maar dan is er geen toegang meer vanuit het gebouw tot de werf. In dit jaar en het volgende worden de kluizen versterkt met monierwerk.³³ Dat was goedkoper dan het opnieuw metselen van de kluizen. Dit karwei kostte f 1.695,-.

In 1907 en 1908 is er een batig saldo. Weer is er sprake van dat het Leesmuseum een der bovenlokalen van de sociëteit wil betrekken. Dit gaat weer niet door omdat niet kan worden voldaan aan de voorwaarde dat de conciërge van het Leesmuseum met zijn vrouw en twee kinderen ook een woning op de bovenverdieping moeten krijgen. Vanaf 1909 gaat de financiële situatie snel achteruit. De gevel wordt geschilderd,

De tegels met de jaartallen boven de ramen van het hoektorentje.

maar de rekening kan niet in één keer worden betaald, maar in twee jaarlijkse termijnen. Het lijkt erop dat de thesaurier de rekeningen uit eigen zak heeft betaald, want in de notulen is er op een gegeven ogenblik sprake van afschrijven van een schuld aan hem.

Het einde

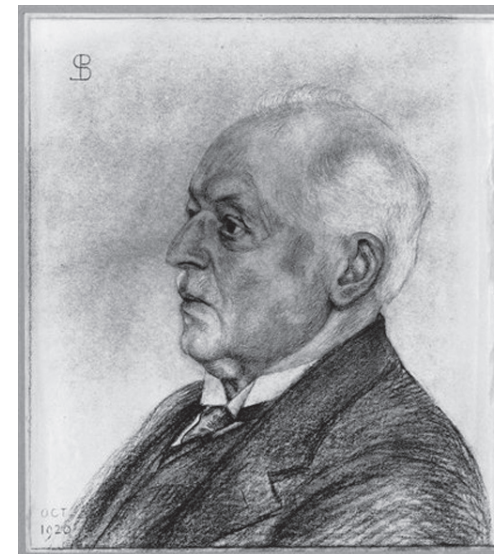
In 1911 zet het einde van de sociëteit definitief in. Het doek gaat langzaam zakken, het einde van de voorstelling begint nu echt in zicht te komen. Het aantal leden blijft verminderen en dus de inkomsten uit contributies en consumpties; de financiële toestand gaat steeds verder achteruit. Er wordt overwogen om een circulaire aan de leden te sturen, maar dit wordt toch achterwege gelaten omdat het bestuur wil voorkomen dat bij de leden de indruk zou kunnen ontstaan van een mogelijk faillissement. Het bestuur denkt aan de mogelijkheid om nieuwe leden te werven door de contributie te verlagen van f 40,- naar f 25,- en hoopt dat de oude leden de hoge contributie blijven betalen. Het jaar daarna geeft thesaurier Hoek een financieel overzicht van de laatste tien jaar. Het aantal leden in deze periode is sterk verminderd en er is geen uitzicht op verbetering van de financiën.

In juni 1912 heeft de kastelein geen geld meer in de kas. Het voorstel tot verlaging van de contributie in de hoop daardoor nieuwe leden aan te trekken, komt weer op tafel. Commissaris Royaards is daar tegen, volgens hem moet de sociëteit worden opgeheven. Het bestuur stuurt de leden een circulaire met het voorstel tot contributieverlaging in de hoop nieuwe leden te werven en vraagt om suggesties om de inkomsten te verhogen. Het geeft daarbij aan dat als geen ander middel tot redding werd gevonden, opheffing onontkoombaar zal zijn. Naar aanleiding van deze circulaire is er slechts één reactie ontvangen en wel van lid en obligatiehouder G.G. Calkoen. Voorzitter Van de Kasteele wijt het gebrek aan reacties aan 'een zekere onverschilligheid van de leden'.

Calkoen schrijft het bestuur een lange brief. Hij stelt dat noch het bestuur noch de leden nog verantwoordelijk kunnen zijn voor de toestand van de sociëteit en dat van de obligatiehouders geen nieuwe tegemoetkomingen zijn te verwachten. Hun belang is het beste gediend bij een liquidatie van de sociëteit, alhoewel zij dan hoogstens 30 à 40% van hun lening zullen terug krijgen. Hij stelt voor om, alvorens het tot een faillissement te laten komen de obligatiehouders

te verzoeken genoeg te nemen met een afwaardering van hun vordering met 35 à 40%. Daartoe ware een commissie in te stellen om de belangen van de obligatiehouders te behartigen en te zoeken naar middelen tot het oplossen van de problemen. Hij is tegen het verhogen van de contributie. Het bestuur is niet blij met deze brief, maar de toestand is onhoudbaar en zij overweegt nog een laatste oproep te doen en een faillissement in het vooruitzicht te stellen. Eerst vindt nog een vergadering plaats met de twee trustees, de vertegenwoordigers van de obligatiehouders, dit zijn nu de heren jhr. G.H.J. Koops en mr. B. 's Jacob. Er liggen twee mogelijkheden op tafel: een minnelijke oplossing met een poging om de toestand te redden door middel van afwaarderen van de obligaties of kwijtschelding dan wel uitstel van de rentebetalingen. De schuld aan de obligatiehouders bedraagt f 110.000,- en het gebouw wordt getaxeerd op f 40.000,- à f 45.000,-. De trustees stellen voor de obligaties af te stemmen op 50%, elk jaar 4 obligaties van f 500,- af te lossen en geen rente te betalen.

Op tafel ligt ook nog een voorstel om de contributie te verlagen naar f 25,- en de oude leden te vragen de oude contributie van f 40,- te blijven betalen. In augustus wordt dit voorstel door middel van een circulaire aan te leden voorgelegd en voorgesteld het te bespreken op een algemene ledenvergadering, te houden op 19 november en daarna eventuele besluiten van de vergadering voor te leggen aan de trustees. Voorzitter Van de Kasteele deelt de vergadering mee dat de financiën van de sociëteit in een deplorabele toestand verkeren. De lasten van de obligaties wegen zwaar. Indertijd is onvoldoende nauwkeurig nagegaan of de lening ten behoeve van de nieuwbouw ooit kon worden afgelost. De eerste jaren zijn nog obligaties uitgeloot, waarschijnlijk uit het te veel geleende geld. Na 23 jaar zijn nog slechts 16 obligaties uitgeloot. De jaarlijkse lasten bedragen f 3800,-. De nog openstaande schuld bedraagt f 112.000,-. Indertijd is geen rekening gehouden met een mogelijke afname van de bloei van de sociëteit. Het aantal leden neemt af, ook de bezoe-

Voorzitter Van de Kasteele.

Bij de openbare veiling werd het gebouw als volgt beschreven:

*Begane grond:
Portaal en gang
Leeskamer,
Conversatiekamer
Grote zaal
Speelkamer, biljartkamer
Buffet en voorraadkamer
Toiletkamer en jassenkamer*

*Eerste verdieping:
Directiekamer met erker
Vergaderzaal
Grote en kleine kamer en-suite
Torenkamer
Grote vergaderzaal
Kamer en bergkamertje
4 kamers als woning van de kastelein*

*verder:
Grote zolder
Hechte en grote kluis en kelder*

ken aan de sociëteit nemen af en daardoor nemen ook de inkomsten af waardoor de exploitatiekosten van het buffet niet worden gedekt. Het herstel van de kluizen op last van de gemeente geven de genadeslag. Het zou mogelijk zijn om het bediendenfonds aan te spreken, maar dat vindt hij 'niet sympathiek'. Hij doet een beroep op de leden om gedurende twee jaren f 15,- extra contributie te betalen. Besloten wordt om het intreegeld af te schaffen om de drempel tot toetreding te verlagen en de contributie te verlagen.. Maar het mag allemaal niet helpen.

1913 was het laatste jaar van de sociëteit, dan is het afgelopen. In februari zijn de onderhandelingen met de obligatiehouders nog niet afgerond. Vijf leden hebben nog niet bericht of ze de oude contributie zullen blijven betalen. Een maand later geven de trustees aan nog geen resultaat te hebben geboekt in hun onderhandelingen met de obligatiehouders. Zij kunnen geen voor de obligatiehouders bindende besluiten nemen. Zij stellen een tweede vergadering voor om te proberen alle obligatiehouders te bereiken. Voor dit jaar wordt een tekort verwacht van f 1700,-. 100 leden hebben toegezegd de oude contributie te zullen betalen, maar niet zeker is of dat bedrag inderdaad ook binnen zou komen. Van de Kastele vreest dat het nu toch echt op een opheffing zal uitlopen. Hij stelt voor om tegen september de obligatiehouders mee te delen dat de sociëteit zijn verplichtingen niet kan nakomen.

In september van dit jaar begint het doek sneller te zakken en is het einde van de voorstelling in zicht. Het bestuur stelt de leden voorstellen de sociëteit te ontbinden en tot liquidatie over te gaan. Wensen de leden dit niet, dan legde het bestuur zijn mandaat neer.

En hiermee eindigt het laatste verslag van de vergaderingen van de commissarissen. Er zijn dan 198 leden (118 gewone leden, 61 buitengewone leden en 19 tijdelijke, militaire leden). In 1880 waren er 465 leden (306 gewone leden, 67 buitengewone en 92 tijdelijke leden. In 1890 waren er 403 leden (264 gewone leden, 65 buitengewone en 74 tijdelijke leden). Het blijkt dat er steeds minder leden zijn en dat de meesten uit welwillendheid lid blijven. In vroeger jaren stelden de meeste ambtenaren en officieren het lidmaatschap

op prijs, maar dat was niet meer zo. Nu waren er nog slechts enkele ambtenaren lid.

Op de algemene ledenvergadering van 29 september 1913 deelt het bestuur mede dat de verplichte aflossing van obligaties op 1 november niet kan plaats vinden en stelt voor te besluiten de sociëteit op te heffen. Van de 118 gewone leden zijn er 26 aanwezig. Voor opheffing stemmen 20 leden, 2 stemmen tegen en 4 stemmen blanco. Hiermee is de sociëteit aan haar eind is gekomen. In werkelijkheid is er sprake van liquidatie. De vergadering benoemt een commissie die wordt belast met de opheffing van de sociëteit. Notaris Brouwer Nijhoff legt het besluit van de vergadering vast in een akte. En daarmee is het doek van de 138 jaar oude sociëteit gevallen en is de voorstelling definitief voorbij. Het Utrechts Nieuwsblad van 2 oktober 1913 brengt een kort bericht met de mededeling dat de sociëteit Sic Semper vermoedelijk met ingang van 1 januari 1914 zal worden opgeheven. Het bestuur bestaat dit jaar uit de commissarissen Coenraad Willem van de Kastele, gepensioneerd kolonel der Genie en lid van de gemeenteraad, Hendrik Carel van Beusekom, advocaat, Marius Petrus Hoek, directeur van de verzekeringsmaatschappij 'De Utrecht', Herman Johan Royaards, Lodewijk Hendrik Nicolaas Dufour, hoofdingenieur de Staatsspoorwegen en lid van de gemeenteraad, Jhr. Henri Ernest Ram, hoofdingenieur Provinciale Waterstaat.

De liquidatie

Op 17 januari 1914 verschijnt Coenraad Willem van de Kastele ten kantore van notaris Brouwer Nijhoff, Nieuwe Gracht 11. Hij is in gezelschap van de commissie die is belast met liquidatie: de heren H.C. van Beusekom, advocaat, mr. M.P. Hoek, H.J. Royaards, L.H.N. Dufour en jhr. H.E. Ram, Het gebouw van Sic Semper en het buurhuis Nieuwe Gracht 1 moeten in het openbaar worden verkocht. Dit gebeurt op last van jhr. W.G.W.J. van Hoet, directeur van de bank Huydecooper en Van Dielen, de trustees van de hypothecaire lening van 1890. Het gebouw moet worden ingezet op f 45.000,- en het buurhuis, Nieuwe Gracht 1, op f 10.000,-.³⁴ De openbare verkoping vond plaats op 31 januari 1914, in het gebouw van de sociëteit. Het gebouw werd gekocht G. Serton, koopman en lid van de gemeenteraad, voor f 67.000,-, f 22.000,- meer dan de getaxeerde waar-

J.L.B. de Muralt (1818-1889) stamde uit het geslacht Muralto, stadhouders uit Locarno. Zijn voorouders gingen in het midden van de 16e eeuw over tot het protestantisme en weken uit naar Zwitserland, waar zij zich in Bern en Zürich vestigden. Daar noemden ze zich Von Muralt. In het begin van de 18e eeuw kwam een lid van dat geslacht als officier in een Zwitsers regiment naar ons land. Wellicht onder invloed van de Franse cultuur werd het voorvoegsel 'von' veranderd in 'de'. Lid gemeenteraad 1856 - 1889, wethouder 1857 - 1889, lid Provinciale Staten 1859 - 1889. Verder was hij advocaat en plaatsvervangend rechter. De Muralt was een zeer actief man en in het Utrechtse een machtsfactor.⁴⁴ Bron: Nederland's Adelsboek, W.J.J.C. Bijleveld, P. van Stockum, Den Haag.

de. Serton handelde als lasthebber van A.F. Baron van Lynden, burgemeester van Utrecht, en J. Bool, secretaris.³⁵ Het buurhuis, Nieuwe Gracht 1 'van ouds genaamd Het Paradijs' werd gekocht door Th. F. van Leeuwen ten behoeve van J.F. de Beaufort voor f 10.000,-.³⁶ De veiling van de inventaris vond plaats op 2 en 3 februari en bracht f 2.594,75 op.³⁷

Op 6 februari 1914 delen Burgemeester en wethouders (B&W) de raad mede 'het voornemen te hebben' om het gebouw van de sociëteit en het buurhuis te kopen. De koop had toen al via een stroman plaats gevonden! Details worden, ondanks aandringen van een aantal raadsleden, niet gegeven. De raad stemt met 28 stemmen voor en vier tegen.³⁸ Op 25 februari delen B&W de raad mee dat het gebouw van Sic Semper is gekocht voor f 67.000,-. Raadslid Kettlitz vraagt 'opheffing van de geheimhouding te dezer zake opdat de burgerij wete, waarom de gemeente het nodig heeft geoordeeld het gebouw voor zulk een abnormaal hoge prijs aan te kopen'.³⁹ Onduidelijk is waarom deze aankoop even geheim moest blijven. Het lijkt erop dat er wat ondershands is geregeld. Is hier sprake van vriendjespolitiek om de sociëteit er financieel zo goed mogelijk te laten uit springen?

De consciëntieuze voorzitter droeg het archief van de sociëteit over aan het toenmalige gemeente-archief, waardoor het mogelijk was nu de geschiedenis van de sociëteit te schrijven.

Latere bestemming van het gebouw

Per 17 maart verhuurt de gemeente het gebouw voor 10 jaar aan de Staat der Nederlanden, ten behoeve van de Centrale Raad van Beroep van de Ongevallenwet, voor een huur van f 4000,- per jaar. Medehuuders worden de Raad van Beroep van Utrecht, de Voogdijraad en de Raad van Beroep van de directe belastingen. De kelder onder het gebouw wordt voor vijf jaar verhuurd voor f 100,- per jaar aan de firma Bourran Frère & Cie⁴⁰, wijnkopers. In 1979 verhuist de Centrale Raad van beroep naar Maliebaan 31. Daarna wordt het verhuurd als sport-

school en dansinstituut. Ook een faculteit van de universiteit van Utrecht heeft er ruimten gehuurd. Bouwbedrijf Jurriëns koopt het pand in 1989 en maakt er een jaar later 12 appartementen innaar een ontwerp van architect A. Oosting.⁴¹

De buitensociëteit

Een aantal jaren na de vestiging van de sociëteit aan de Runnebaan hadden de leden behoefte om met goed weer buiten te zijn, net als in de tijd dat zij in het Maliehuis bijeenkwamen. Het bestuur kocht daarom in 1793 een tuin en een lokaal aan de zuidzijde van de Maliebaan op de hoek van de Eerste Baansteeg, groot 120 roeden, en een bijbehorende boerenwoning met 500 roeden warmoezeniersgrond van Alida Jacoba van Heekeren -Westrenen, wonende te Baarn.⁴² voor f 7.000,-. Dit bedrag werd geleend bij de leden in de vorm van onderhandse obligaties.

De buitensociëteit was, afhankelijk van het weer, van ongeveer maart tot september geopend. Zij was 's middags geopend en sloot pas als de laatste leden waren vertrokken. Dan kon het gebeuren dat het Maliepoortje na het luiden van de poortklok al was gesloten. Dit poortje was in 1636 in de stadsmuur gemaakt als extra doorgang om makkelijk van de stad naar de maliebaan te komen. In 1811 vroeg de portier een vergoeding voor het openen van het poortje om de heren door te laten. Na enig onderhandelen kreeg hij f 40,- en liet hij de heren 'ongeacht het uur' door. In 1815 moesten de heren een door de secretaris ondertekend kaartje laten zien, te verkrijgen bij de kastelein. In 1817 kon er met de portier geen regeling worden getroffen om het Maliepoortje na het luiden van de poortklok door te laten. De heren moesten dus op tijd naar huis gaan.

Begin 1817 werd de tuin met het huis verkocht om de aankoop van het huis, naast de sociëteit aan de Runnebaan, het oorspronkelijke tweede huis, te financieren. Metselaar A. Kamperdijk kocht dit op de openbare veiling voor f 4.900,-. Spoedig daarna kon er voor f 350,- per jaar een ander lokaal met een 'fraaie' kolfbaan aan de linkerzijde van de Maliebaan van Van Loenen worden gehuurd. Vanaf zondag 6 april was het 'naar gewoonte weer geopend'. Het huurcontract werd in 1820 nog een keer met twee jaar verlengd.

Staat van ontvangsten en uitgaven 1866

Ontvangsten	
Batig saldo 1865	381,41
Contributie	5440,00
Idem	618,00
Entrees (van nieuwe leden)	150,00
Huur	40,00
Kastelein	725,00
Diversen	34,93
Buitengewone ontvangsten	161,875
Totaal	7.551,215

Uitgaven	
Nadelig saldo	nihil
Achterstallige rente	209,00
Renten, etc.	1.392,00
Lasten	940,70
Verlichting	1.106,22
Knechten	174,395
Kastelein	286,99
bijlarten	110,30
Tijdschriften en kranten	1.193,385
Onderhoud	1.430,46
Restituties	36,00
Buitengewone lasten	302,95
Totaal	7.183,40

Batig saldo	367,815
-------------	---------

De secretaris, Jonkheer J.L.B. de Muralt.

In 1822 kocht de sociëteit 'een fraaie tuin, zaal en kolfbaan annex hovenierswoning, tuin en plaisierkoepel' gelegen aan de Maliebaan, voor f 10.500,- van B. ten Hage. Zij hadden liever een fraai gelegen lokaal in eigendom dan er een te moeten huren met 'alle onzekerheid van dien'. Het kwam goed uit dat de huur van de gehuurde tuin dit jaar afliep.

Begin 1829 was de toestand van de buitensociëteit zo slecht, dat de grote, reeds enige jaren uitgestelde herstellingen nu echt moesten worden uitgevoerd. Het bestuur besloot daarop de buitensociëteit 'Constant pour la Patrie' voor afbraak te verkopen. Toch lijkt dat niet te zijn doorgegaan; wellicht werd er te weinig geboden. Uiteindelijk kocht Notaris Stevens het in 1836 voor een opdrachtgever van hem voor f 9.000,-.

In 1855 bood J. Wolters, kastelein van de Schouwborg, de sociëteiten Sic Semper en De Vriendschap de nieuw gebouwde lokalen van de voormalige Zoölogische tuin 'aan de Singel bij de Nagtegaalsteeg' aan als verenigde zomersociëteit. Deze gezamenlijke buitensociëteit functioneerde tot en met 1858. Aan het eind van dat jaar wilden de leden de samenwerking beëindigen en zo geschiedde.

Oorzaak van de ondergang

Uit de notulen van de commissarissen rijst een beeld van een deftige sociëteit van heren van stand. De sociëteit bloeide vooral in de 18e en de 19e eeuw. Aan het eind van de 19e eeuw daalde het ledental sterk. Het bestuur deed wel pogingen om daaraan wat te doen maar dat had geen resultaat. Met de daling van het ledental gingen ook de inkomsten achteruit. In 1913 leidde dit tot het besluit om de sociëteit te liquideren.

Van begin af aan ontbrak een deugdelijke financiële administratie. Elk jaar werd een nieuwe thesaurier benoemd, pas in 1829 werd hij voor zes jaar gekozen. Enkele keren constateerde hij dat de financiële situatie niet gunstig was. Nooit is een balans gemaakt en evenmin begrotingen, hoewel de leden daar een paar keer uitdrukkelijk om vroegen. Er was dus nooit een goed inzicht in de financiële situatie van de sociëteit en zo kon het gebeuren dat het bestuur herhaalde malen onaangenaam werd verrast.

De penningmeesters R.C. Tuyl van Serooskerke, muntmeester van Utrecht, secretaris jonkheer J.L.B. de Muralt, wethouder van Utrecht, en Des Tombes hebben in de loop der tijd uitgebreid gewezen op het slechte financiële beleid. Van Tuyl van Serooskerke bood in 1834, het bestuur aan de schuld van de uitstaande lening en voor zijn rekening te nemen. Dit royale aanbod werd niet aangenomen. De Muralt hekelde, in 1847 het financiële beleid en het jarenlang ontbreken van inzicht in de feitelijke financiële situatie. Hij maakte ter adstructie een staat waarin de aankopen, inclusief verbouwingen, en verkopen vanaf 1775 op een rij worden gezet. (Zie bijlage I) Hij eindigde zijn verslag met: 'De gebrekkige wijze van beheer van de geldmiddelen sedert 1780 daargelaten, dan zal men niet behoeven te vragen waardoor het bedrag verschuldigde aangegane geldleningen is verslonden'. Des Tombes constateerde in 1864 dat 'er steeds op dezelfde wijze werd voortgeleefd en beheerd'. Er waren niets anders dan 'kasrekeningen van ontvangsten en uitgave'.

Aankopen van vastgoed, verbouwingen en noodzakelijke aflossingen werden gefinancierd met het uitgeven van onderhandse obligaties aan de leden met als onderpand het vastgoed van de sociëteit.

Aflossingen van leningen werden soms jarenlang overgeslagen omdat er te weinig geld in kas was, soms werden ze zelfs jaren vergeten. Rekeningen werden niet of te laat betaald en soms zelfs in gedeelten. Regelmatig moest er worden bezuinigd op de kosten en werd vervanging of reparatie uitgesteld. Met een adequate contributie zouden de financiële problemen wellicht kunnen zijn opgelost, maar contributieverhogingen lagen gevoelig. Er werden diverse keren leningen gesloten om oudere leningen af te lossen. Zo werd het ene gat met het andere gedicht.

Het gebouw van de sociëteit werd niet goed onderhouden. Periodiek onderhoud, zoals wij dat tegenwoordig kennen, kende men toen kennelijk niet. Dan kon het gebeuren dat er ineens grote, onvoorziene reparaties nodig waren aan houtwerk, daken, gevels, ramen en kelders, met alle financiële gevolgen van dien. Veel had met regelmatig onderhoud kunnen worden voorkomen. Fataal was dat het eerste nieuw gebouwde sociëteitsgebouw slecht gebouwd was en veel onderhoud vergde. Daardoor was men gedwongen weer

een nieuw gebouw te bouwen, dat te pretentiefus werd opgezet, waardoor de financiële krachten van de sociëteit nog meer werden belast.

Opvallend is dat de leden niet waren geïnteresseerd in de financiële situatie van de sociëteit. Bij de jaarlijkse bespreking van de staat van ontvangsten en uitgaven was er maar een handjevol leden aanwezig. Wel kon vrij gemakkelijk geld bij hen worden geleend. Slechts zelden zijn er opmerkingen over het niet of slecht aflossen van leningen.

De aanleiding voor de liquidatie van de sociëteit was de afname van het aantal leden en diensgevolge de afname van de inkomsten, waardoor de sociëteit zijn verplichtingen niet meer kon nakomen. De oorzaak lag, mijns inziens, in de politieke en sociale verzuiling van de maatschappij sinds het midden van de 19e eeuw. Voordien was er, globaal gezien, sprake van Oranjegezinden en staatsgezinden en van protestanten en niet protestanten. De sociëteit had toen Oranjegezinde leden van de hogere maatschappelijke standen en de adel. Na het midden van de 19e eeuw ontstonden er protestante politieke partijen: de Anti-Revolutionaire partij (1879) en de Christelijk Historische Unie (1908).⁴³ Ook de liberalen (1885) en de socialisten (1894) organiseerden zich in politieke partijen. Iedere stroming kreeg haar eigen organisaties op alle terreinen van de maatschappij. En zo nam de belangstelling voor een politiek en religieus neutrale sociëteit af.

Opvallend is, en wellicht tekenend, dat in de plaatselijke courant niet meer is te vinden over de opheffing van de sociëteit dan de vermelding van het besluit daartoe en de behandeling van de koop van het sociëteitsgebouw door de gemeente in de gemeenteraad.

Voortleven van de naam Sic Semper

Op 29 juni 1900 werd in Utrecht de Astrea loge opgericht van de Independent Order of Odd Fellows. Zij kwam met veel *genoegen* bijeen in een der bovenlokalen van Sic Semper tot deze sociëteit per 1 januari 1914 werd opgeheven en de loge moest omzien naar een ander onderkomen. Daarna vergaderden de leden in het toenmalige gebouw van Kunsten en Wetenschappen, Mariaplaats 27. In 1921 kochten een aantal leden het pand Kromme Nieuwegracht 25 en sinds-

dien vergaderde de Astrea loge aldaar. Op 20 januari 1923 werd de Sic Semper Loge nr. 43, gewijd aan de doelstellingen van de Independent Order of Odd Fellows, opgericht. De Astrea loge werd in 1930 opgeheven. De Sic Semper loge komt tegenwoordig bijeen in Bemuurde Weerd oz 31.⁴⁵ Zo leeft de naam van de sociëteit in deze loge voort.

Literatuur

- A.F.E. Kipp, *Trans 19*, Archeologische en bouwhistorische kroniek van de gemeente Utrecht, 1982. Beschrijving van de dakversiering.
- C. Kolman, e.a., *Monumenten in Nederland*, Utrecht RDMZ/Waanders, Zeist, 1996. Hierin is een korte beschrijving van het gebouw opgenomen.
- Hetty Krol, *Portret van een Herensociëteit*, ongepubliceerde kandidaatsscriptie, 1983. Beschrijving van de sociale status van de leden in de periode van 1775 en 1795.
- Jhr. J.L.B. De Muralt, *De sociëteiten van Utrecht*, feuilleton in het Utrechts Stedelijk en Provinciaal dagblad, 1884
- W.A.G. Perk, *De geschiedenis van de Maliebaan*, Kemink & Zn, Utrecht
- B.C. de Savornin Lohman, *De bestuursinrichting van Gewest, Stad en Platteland van Utrecht gedurende de Bataafsche Republiek*, 1910
- G. Wiechers, *de Geschiedenis van de sociëteit Sic Semper*, 1990.

Bronnen

Alles in het Utrechts Archief:
Transporten en plechten
Archief Sic Semper, Toegang 732
Kadaster Utrecht, Toegang 1294
Beeldarchief

Bijlage 1

Staat van ontvangsten en uitgaven 1775 – 1847 opgesteld door De Muralt in 1847

1747	koop hoekhuis Trans/Runnebaan	f 8.000,00		
	verbouwing	<u>f 8.028,20</u>		
		f 16.028,20		
1793	aankoop tuin en lokaal Maliebaan	f 7.000,00	in 1817 verkocht voor	f 4.900,00
	verbouwing en inrichting	<u>f 8.000,00</u>		
		f 15.000,00		
1817	aankoop huis naast de sociëteit	f 11.000,00		
	verbouwing	<u>f 4.500,00</u>		
		f 15.500,00		
1822	aankoop buitenlokaal Maliebaan	f 12.000,00	in 1829 voor afbraak verkocht	
			voor	f 315,00
	vertimmeren	<u>f 1.000,00</u>	in 1837 terrein verkocht	
		f 13.000,00	voor	f 9.000,00
1839	verbouwing sociëteit	f 30.000,00		
Totaal		f 89.530,20	Totaal	f 14.215,00
2 huizen gekocht [in de Maliebaan] voor	f 28.000,00	verkocht voor	f 14.215,00	
zodat op deze percelen een verlies is geleden van	f 14.785,-			
Verbouwen sociëteitsgebouw met aankoop [naast gelegen huis]	f 61.530,20			
Saldo schuld op 15 februari 1847	f 30.500,00			

De gebrekkige wijze van beheer van de geldmiddelen sedert 1780 daargelaten, dan zal men niet behoeven te vragen waardoor het bedrag verschuldigde aangegane geldleningen is ver-slonden.

Bijlage 2

Kasteleins

Zover als vastgelegd in de notulen van de commissarissen

1775 - 1777	Willem Barkmeier
1777 - 1815	Schlapp 'Gepensioneerd wegens lichaamsslapte'
1815 - 1816	J.C. Klanck, ontslagen wegens moord
1816 - 1832	J. Sulse, overleden
1832 - 1841	A. de Klein
1841 - 1856	Johan Rasch, kamerdienaar bij Silm, te Amsterdam
1856 - 1866	C. Claus, eerste bediende der sociëteit
1866 - 1879	J.P. Wolfram
1879 - 1883	H. Rijnveld jr,
1883 - 1890	J.A. Jerschavek
1890 - 1895	A.N. Jager
1895 - 1906	J. Henke
1906 - 1913	E. Gerritse

Bijlage 3

Eigenaren

Ongetwijfeld ontbreken er namen, omdat er, bijvoorbeeld bij vererving, niet altijd een verkoopakte werd opgemaakt.

Het oorspronkelijke eerste huis hoek Trans/Runnebaan, wijkhuisnummer F 255

In 1817 samengevoegd met het oorspronkelijke tweede huis, wijkhuisnummer F 254

3-12-1617	Jan Jansz van Eijkelsbeek, grofsmid voor 1648
	mr. Johan van Eijkelsbeek, advocaat, gehuwd met Anna van Wijck erfgenaam van Jan Jansz van Eijkelsbeek
19-1-1653	Henrick van Wijck, wijnkoper, geërfd van Jan Jansz van Eijkelsbeek
9-8-1671	Hillegonda van Wijck, weduwe van Johan van Eijkelsbeek, boedelscheiding, waarschijnlijk is zij mede-eigenares
1693	Aert van Wijck
26-6-1711	Hillegonda van Wijck
27-6-1711	Judith van Wijck, dochter van Andries van Wijck,

- voor de helft, en Abraham van Benthem, wedu-
naar van Theodora de Gooijer, de nadere helft
- voor 1720 Diloardus van Ockhuysen, gehuwd met Geer-
truy van Asperen erfgenamen van Gerard van
Wijck
- 15-10-1720 Hendrik Pijsselman, wijnkoper, gehuwd met Eva
Marie Boogaart
- voor 1766 Jan Spaan, gehuwd met Alletta Francisca Pijssel-
man, boedelscheiding. Zij is enige erfgename van
Hendrik Pijsselman
- 15-3-1766 Jacobus Cornelius, rustend predikant te West-
broek
- ? Jacomina Arnolda Steenwinkel, weduwe van
Jacobus Cornelius
- 15/1/1776 Frederik [Hendrik Anthonie] Drieling, schoon-
zoon van J.C. Steenwinkel en vijf commissarissen
van Sic Semper
- 3-5-1776 Otto Adolph baron van Wijhe, commissaris Sic
Semper koopt zijn schoonmoeder uit.
- 17-1-1914 Geradus Serton, raadslid namens de gemeente
Utrecht

*Het oorspronkelijke tweede huis aan de Runnebaan,
wijkhuisnummer F 254*

*In 1817 samengevoegd met het oorspronkelijke eerste huis,
wijkhuisnummer F 255*

- 3-12-1617 Oth. Meertens [van den Broek] Waarschijnlijk
heeft hij het huis gebouwd voor:
- 16-6-1619 Peter Cornelis van der Lingen
1693 schepen Quint
- 8-3-1776 Jkvr. Isabella Lucretia van Dielen
- 20-4-1798 Adriaan Jacob van Dielen en Helena Margaretha
van Dielen
boedelscheiding
- voor 1803 Adrianus van Didam en Otto van Romond
- 16-11-1803 Philibertus J.W. van Oldenhove
1817 sociëteit Sic Semper
- 17-1-1914 Geradus Serton, raadslid namens de gemeente
Utrecht

*Het oorspronkelijke derde huis aan de Runnebaan,
wijkhuisnummer F 253*

- 3-12-1617 Johan [van] Wurtz
- voor 1646 François de la Branderie, gehuwd met Levina van
Borselle
- 26-10-1646 Jacoba Crans van Haefden, weduwe van Jacob
Meijer, domheer, rechter, advocaat
- voor 1697 Jacomina van Beeck, weduwe van Johan Meijer
- 22-6-1697 Gerard Poolsum
- voor 1809 Johanna van Pools, weduwe van Abraham de
Bucquy
- 28-11-1809 Jan Justus Swaning te Haarlem, boedelscheiding
- 15-12-1809 Jacobus de Kock
- 12-6-1826 Jan Jacob van Hangest baron d'Yvoy
- 8-2-1863 Jkvr. Suzanne Wilhelmina van Hangest barones-
se d'Yvoy
- 17-11-1874 Jkvr. Suzanne Cornelia Frederica van Hangest
baronesse d'Yvoy en Jkvr. Wilhelmina Diderica
van Hangest baronesse d'Yvoy, beiden te Zeist
- voor 1889 Cornelia Elisabeth Wilhelmina de Beaufort,
weduwe Voet
- 10-1-1889 Sic Semper

*Oorspronkelijke vierde huis aan de Runnebaan,
wijkhuisnummer F 252, nu Nieuwe Gracht 1*

- 12-1617 Jacob van Cleef
- 1693 Matthias van Beeck
- voor 1799 erven Tappé
- 15-5-1799 Jan de Kock, oudschepen van Jutphaas
- ? Nicola Geertruijd Smissaert, weduwe van
Ysbrand Kieft Balde (?)
- 15-11-1799 Jan Hendrik Casius
- voor 1805 Ysbrand de Kock Jansz
- 11-12-1805 Johannes van Wankum, gehuwd met Christian
Croes
- 13-4-1808 Douairière Marian van Son, weduwe van L.
Graaf van Byland
- 1832 J.H. Casius
- 13-5-1848 Unico Wilhelm Eliza Casius, procureur-gene-
raal provinciaal gerechtshof
- 1876? J.H.J. de Beaufort

- 22-5-1871 Anna Maria Carp, weduwe van J.H.J. de Beaufort
- 15-11-1874 Cornelia Elisabeth Wilhelmina Voet-de Beaufort
- 1-11-1889 Sic Semper
- 17-1-1914 J.F. de Beaufort
- 1916

Noten

- 1 Nieuwe Gracht 19, SteenGoed 42, april 2006
- 2 Een Patriciërs huis als legaat, Nieuwe Gracht 11, SteenGoed 45, december 2007
- 3 P.D. 't Hart, *Leven in Utrecht, 1850 – 1914, Verloren/Het Utrechts Archief, Hilversum, 2005*
- 4 Voor meer hierover zie SteenGoed 42, april 2006, Nieuwe Gracht 19
- 5 Op de plattegrond met de genummerde percelen in SteenGoed 34, april 2006, bladzijde 8, loopt de nummering aan de Trans abusievelijk van de Runnebaan naar de Korte Nieuwstraat. Dit moet andersom zijn, zoals op de overeenkomstige plattegrond in dit nummer.
- 6 Uitgegaan is van Amsterdamse voeten van 28,5 cm
- 7 Volgens het adresboek van 1883 wonen 3 Van Lynden's op de Kromme Nieuwegracht, op de nummer 20, 48 en 76, maar zonder verdere toevoeging achter hun naam. Het is dus niet te achterhalen om welk huis het ging.
- 8 Dit oorspronkelijk claustrale huis XII is samen met het claustrale buurhuis XIII in 1904 gesloopt ten behoeve van nieuwbouw voor de levensverzekeringmaatschappij Piëtas
- 9 Bron: Jaarverslag School voor Kunstnijverheid, 1890/91
- 10 Beschrijving uit de Monumenten Inventarisatie 1983
- 11 Archeologische Kroniek 1982, A.F.E. Kipp
- 12 Dit logement is in 1877 is afgebroken om plaats te maken voor de huidige St. Willibrorduskerk
- 13 HUA/ Archief Sic Semper Toegang 732, inv.nr. 49
- 14 Zie ook: De sociëteiten in Utrecht, SteenGoed 50, april 2010, bldz. 36-45
- 15 HUA, Archief Bosch van Drakestein, Toegang T 0635, Inv.nr. 2, film nr. 1
- 16 Renger de Bruin e.a. *Utrechtse Biografieën, Utrecht, 1996*
- 17 Baron van Goltstein werd op 27 januari 1843 onder curatele gesteld. Zie: SteenGoed 47, nov. 2008, bladzijde 25
- 18 Tussen 1871 en 1887 leden er 283 stedelingen aan difterie, waarvan er 67 overleden, 9157 aan mazelen en 1372 aan roodvonk, Bron: P.D.'t Hart *Leven in Utrecht 1850 – 1914, Verloren, 2005*
- 19 Een okshoofd (Eng. hogshead) is ¼ deel van een vat, zijnde 6 anker van elk 36 liter. Bron: Van Dale, 1999.
- 20 Bron: Het geheim van Vredeveld., *Afkomst, leven en lotgevallen van Louise d'Aroncey en Augustinus van Valkensteijn, Dr. J.H. Petrie, 2005, Van Gorcum, Assen, blz. 94 en 188-189.*
- 21 Archief Rechtbank van Eersten Aanleg, Toegang 710-I, inv.nrs. 16, 17 en 18
- 22 Bron: *Biografische index van Nederlandse apothekers tot 1867, A.J. Bierman, e.a., Erasmus Publishing, Rotterdam, 1992*
- 23 Vergelijk dit met het imitatie marmer schilderen van, bij voorbeeld, pilaren, dat marmeren werd genoemd.
- 24 De buitenmuren werden behandeld met waterglas waardoor ze waterdicht werden.
- 25 In 1877 en 1878 leverde de helft van de 6000 particuliere en 76% van de 60 openbare pompen onbruikbaar water. P.D. 't Hart, *Leven in Utrecht, 1850 – 1914, Verloren/Het Utrechts Archief, Hilversum, 2005*
- 26 Met draagbaar gas werd bedoeld gas in flessen, dit in tegenstelling tot gas dat via een pijpleiding het pand in komt
- 27 HUA, hypotheekregister Toegang 1294, deel 5378, aktenr. 65
- 28 HUA, hypotheekregister Toegang 1294, deel 5393, aktenr. 23
- 29 HUA, hypotheekregister Toegang 1294, deel 5407, aktenr. 50
- 30 Zie Nieuwe Gracht 11, SteenGoed 45, december 2007

- 31 'gasarmen' oftewel gasverlichting aan een arm aan de muur.
- 32 De naam van deze commissaris is in de notulen niet goed leesbaar.
- 33 Monierwerk: gewapend beton, toentertijd genoemd naar de Franse ingenieur Joseph Monier. (bron: Van Dale 1999)
- 34 HUA, Toegang 830, Inv.nr. 282 volgnr. 23, 17-1-1914
- 35 HUA, Toegang 830, Inv.nr. 282 volgnr. 56, 2-2-1914
- 36 HUA, Toegang 830, Inv.nr. 282 volgnr. 53, 31-1-1914
- 37 HUA, Toegang 830, Inv.nr. 282 volgnr 59 en 61, 10 en 11-2-1914
- 38 Utrechts provinciaal en stedelijk dagblad 6 februari 1914
- 39 Utrechts provinciaal en stedelijk dagblad 25 februari 1914
- 40 Utrechts Nieuwsblad 15 mei 1914
- 41 G.Wiechers, De Geschiedenis van de sociëteit Sic Semper, 1990
- 42 HUA, Archief Sic Semper, Toegang 732, inv. nr. 1, boek 1
- 43 De Rooms-katholieke Staatspartij, de voorloper van de KVP, werd in 1926 opgericht.
- 44 Een paradijs vol weelde, geschiedenis van de stad Utrecht, R.E. de Bruin e.a., Matrijs, Utrecht, 2000
- 45 Zie voor een uitgebreide geschiedenis de website http://sicsemper.oddfel-lows.nl/loges_utrecht.html

Erratum: in SteenGoed 50 is op pagina 54, tweede regel van boven, helaas een foute naam vermeld. Er staat: Maja Schoonman, dat moet zijn: Maja Houtman.

